

У ОВОМ БРОЈУ:

- Слобода истина и правда – стубови светосавске етике
- Пут ка обнављању српског националног идентитета
- Толеранција и помирење
- Свети Сава и савремена српска школа
- Крај западне културе
- Толеранција и верска слобода
- Веронаука као култура
- Истине и тајне манастира Дубнице
- Старовлашки стожери светосавља
- Проблеми планинских села
- Хиландарска звона

Издаје
МИЛЕШЕВСКИ КУЛТУРНИ КЛУБ "СВЕТИ САВА"
Пријепоље

e-mail: zomalesic@ptt.yu
www.savindan.org.yu
Тел.: 033/23-280

Изази сваког Савиндана.

Председник Главног одбора Клуба
Зоран Малешкић

РЕДАКЦИЈА:

Милева Малешкић главни и одговорни уредник,
Милован Митровић, Љубомир Шуљагић, Мирјана
Тешевић и Зоран Шапоњић

Фотографије:
Раде Прелић, Зоран Малешкић

Илустрације:
Милутин Дедић

Ликовно решење заглавља:
Веселин Нишавић

Технички уредник:
Славица Јосифовић

Штампа: @ Београд, Немањина 6

Жиро рачун Клуба 43000-678-7-5124 СПП Пријепоље

Милешевски културни клуб "Свети Сава" у 2001. години

РЕАЛИЗОВАНИ ЗНАЧАЈНИ ПРОЈЕКТИ

Организован округли сто на тему "Светосавска духовност и модерни српски идентитет", снимљени филмови "Светибор" и "Над долином Лима" и успостављена сарадња са Друштвом "Свети Сава" из Београда

Десетогодишњицу постојања и рада чланови Милешевског културног клуба "Свети Сава" обележили су прошле године радно, без свечарења. Током године реализовано је неколико значајних пројеката који су за циљ имали очување и негововање традиционалних вредности и њихову презентацију, и уградњу у нове вредности.

У сарадњи са продукцијском кућом "Врачарски бреџ" из Београда, Приједолским Музејом и Шумским гоздинством из Приједола снимљени су документарно-туристички филмови "На светим водама Лима" и "Светибор", овећан наградама на многим фестивалима, у којима су приказане природне лепоте Камене Горе, Сојоћнице, долине Лима... и лепоте сакралих објеката, манастира Милешеве, Давидовице и Куманице.

У галеријском простору Музеја приређена је изложба слика Милутина Дедића са темом воденица и промовисана књига "Воденица Божја и ђавоља", аутора Дедића и Михајла Вујанића, награђена за графичку опрему и илустрације, издавача Милорада Рајка Штекића.

Такође, у истом простору и у сарадњи са Музејом, организована је и изложба слика "Од Сојоћана до Милешеве" руских уметника који су током 2000. године месец дана боравили у Рашкој области.

У организацији МКК "Свети Сава" од 15. до 18. новембра у Приједољу је представљено београдско Друштво "Свети Сава", промовисан часопис Друштва "Братство" и одржан округли сто на тему: "Светосавска духовност и модерни српски идентитет".

О раду Друштва "Свети Сава" говорили су професори др Михајло Војводић, председник, професор др Јасна Јанићијевић, генерални секретар и магистар Арсен Ђуровић, члан Главног одбора Друштва. У раду округлог стола учествовало је више научних радника из Београда, а модератор скупа био је професор др Милован Митровић.

Издавања са округлог стола објављујемо у тематском делу "Савиндана".

М. Малешкић

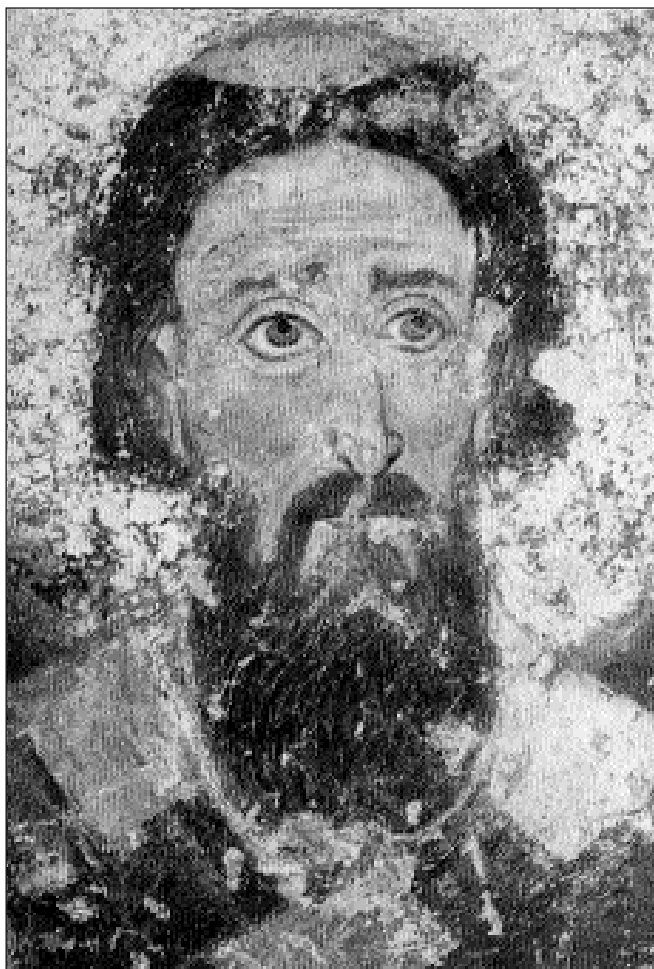
СЛОБОДА, ИСТИНА И ПРАВДА – СТУБОВИ СВЕТСАВСКЕ ЕТИКЕ

Под светосавском духовношћу овде се подразумева историјски искристалисан вредносно-нормативни образац друштвеног веровања, осећања и мишљења, као и колективног понашања и деловања Срба као православних хришћана, на свим релевантним подручјима људске друштвене праксе. Једноставније речено, светосавље је српска верзија православног хришћанства које је Свети Сава својевремено канонизовао код Срба. Светосавље је током векова служило као српска духовна историјска вертикала и као такво постало је битан елемент српског националног идентитета – колективне националне самосвести по којој Срби сами себе идентификују као Србе и по чему се разликују од других сродних колективитета.

Неколико историјских рефлексја о Светом Сави (или Растку Немањићу) који персонализује духовно превођење Срба из предисторије у историју омогућује да се српска идеја прати од свога исходишта, од светосавског источника кад је први пут и добила ону духовну физиономију и друштвену функцију која ће остати бит њеног битка до данашњих дана. Српска идеја је оплемењена у глави човека који је умео да сагледа реалност, а нарочито релативност овоземаљске политичке власти и који је разумевао свеколику суровост с којом се она осваја и држи. Лично пристајући на природни редослед у традиционалном друштвеном поретку власти нашао је начин којим задовољава своју амбицију да буде први, иако је по рођењу био трећи. Он не ремети ни природни ни друштвени поредак, него их међусобно мири и тако и један и други ојачава и оплемењује. Уместо да се са старијом браћом сурово бори око власти (као што је чинио његов отац) или да се задовољи провинцијским трећеразредним господством (као његови стричеви) он бира "трећи пут" којим други нису хтели нити могли да пођу. А управо тај пут којим Свети Сава ходи, показује се убрзо, ако не као једини оно као **прави српски пут**. То је био пут **паметно промишљен и дугорочно усмерен ка општем народном и државном интересу**.

– Обдарен државничком мудрошћу, а

не опхрван верском мистиком, Растко Немањић одласком у Хиландар не одлази у обичан српски манастир него у духовно средиште хришћанског света у, како би се

Свети Сава, манастир Милешева

данас рекло, "мултикултурну и међунационалну средину" коју карактерише духовно богата и разноврсна жива комуникација људи и идеја. Ту се сусрећу све идеје старијих и новијих медитеранских култура и вера, са Истока и са Запада – хеленске, римске, словенске и арапске – и међусобно мешају и оплемењују. Савино монаштво у Хиландару је и највиши универзитет онога доба, први пример и идеални образац српске дипломатије којом је издејствована аутокефалност српске православне цркве и духовни легитимитет и међународни легалитет младој српској држави.

– Савина дипломатска умешност потврђена је не само на међународном, него и на унутарњем плану. Растко је био син који није послушао свога оца, иако је овај

био деспот, већ је успео да га "омекша" и под старост "преваспита". Он је био брат који се око власти није посвађао са браћом, иако су му браћа била себична, властољубива и свадљива. Већ ово би било довољно да се препозна његова суптилна људска грађа која је одувек толико ретка да се описује као атрибут светости и као посебан дар Божји. Зато Свети Сава и Свети Симеон и немају исти статус у хијерархији српских светаца. Први је "просветљавао" другог и друге, а Немању је требало "просветљавати" јер је сам на својој души носио тешке грехе. Додуше, државничке заслуге, а нарочито будуће државне потребе, скраћивале су Немањин пут (и време) кроз чистилице пре него што је постао светац.

– Хтео је Свети Сава да, са Немањиним покајањем за грехе које је овај починио успињући се на власт и вршећи је, прекине ланац који повезује власт и злочине. Наум је био стварно божански, али он би се изгледа могао остварити једино кад би на власти били сами светитељи. Тако се и код Срба уобичава познати парадокс у односу власти и светитељства који се потврђује на многим другим (туђим и нашим) примерима. Савин пример показује да се до светости стиже тек одустајањем, а Немањин тек са одступањем од власти. Зато кад пише житије свога оца (вероватно 1209) Св. Сава описује претежно последње три године његовог монашког живота на Светој Гори. Ни тада, он сам монаха Симеона (Немању) не назива "светим" већ "пречасним оцем нашим и ктитором господином Симеоном". Али пример једног и другог потврђује правило да су они који су били предалеко од власти били "далеко и од Бога" и да су ретко постајали свети.

– Као нико пре ни после њега, Свети Сава је знао да унутарњи расколи навлаче спољне несреће, те да је добра унутарња политика најбоља потпора спољној, а да је крајњи смисао добре спољне политике оплемењивање унутарњег поретка. Зато се и сам није задовољио дипломатским успесима на међународном плану него настоји да српску државу ојача изнутра – **културним просвећивањем српског народа и модерним организовањем српског друш-**

тва. У његово време то је значило утврђивање у универзалној хришћанској вери и организовање духовног и друштвеног живота Срба у оквиру друштвених установа какве су постојале у ондашњој Византији.

Тада је први пут међу Србима јасно постављено универзално правило да је први задатак добре власти да подиже културни ниво свога народа и цивилизацијски уређује државу по најбољим страним узорима и на најбољим аутохтоним традицијама. Многи су и општепознати трагови Савине просветитељско-реформаторске улоге у српској историји, и међу писаним историјским споменицима и у српској народној усменој предаји. Сава је за узор српске цркве, државе, друштва и културе изабрао најразвијенију светску цивилизацију свога времена – византијско-хришћанску.

Међутим, све своје духовне напоре и дипломатско и политичко умеће Свети Сава је усмеравао ка једном општем стратешком циљу – да се Срби не подреде тако високом узору и тако моћном суседу, већ да се од њега што више и у сваком погледу **осамостале**: и црквено-верски (српском црквеном аутокефалијом), и политички (сувереном српском државом и народним аутономним правом) и културно (писмом и књижевним и црквеним језиком разумљивим обичном српском народу); да се духовно, културно и политички повежу са сродним словенским племенима и народима; да се, кад је нужно, ослоне и на западне државе, те да се наизменично и истовремено појављују у улози посредника који су "Исток Западу, а Запад Истоку". Иако светац, он није могао утицати на српску судбину толико да би спречио да Срби као "мост који спаја Исток и Запад" не постану оно што народ назива "брвином коју сви газе". Он је само знао, као генијални историјски стратег српске идеје, да је разлика између "моста" и "брвине" у цивилизацијском нивоу ове две, тако сличне а толико различите, градитељске творевине. Само добро организована српска држава и културно просвећено српско друштво могу да буду толико јаки да и онда када су принуђени да некоме служе као "мост" од те улоге убирају за себе некакву "мостарину".

Од тада па до данас, све битне црте српског националног програма који је Свети Сава складно сложио у целину која сачињава **историјску матрицу српске идеје** потврдиле су своју истинску вредност и друштвено-историјску делотворност – у духовном, у политичком, културно-цивилизацијском и у сваком другом погледу. Сви каснији "поправитељи" и "тумачи" српске идеје међу српским националним идеолозима, ако нису оскрнавили понеку црту светосавског српства, вођени својим политичко-идеолошким или неким дру-

гим посебним интересима и мотивима – остајали су на висинама које су достојне саме идеје и њенога првог гласоговорника. Премаштити их није могао нико, а вероватно то ни у будућим временима неће бити могуће. То не значи да је "светосавски завет" некакав мистични императив, једном за свагда одређена судбина српског народа. Пре се ради о идеји водили, о провереном духовном оријентиром, о историјској вертикали око које се српски народ окупља кад је расут и усправља кад посрне. А расипања и посртања у српској историји било је и превише, те је и светосавски духовни и културни кодекс, као историјско упориште српства, често призивани српски духовни мemento.

Смисаони садржај синтагме "**модерни српски идентитет**" је неодређенији, јер је значење термина "модерно" релативно (оно што је данас традиционално некад је било модерно, а оно што је модерно може да постане део нечије и некакве традиције). Проблем се састоји у томе што се атрибут "модерно" колоквијално поистовећује са доминантним идеолошким и нормативним обрасцем савремене западноевропске и америчке културе и индустријског друштва заснованог на сталном расту материјалне производње и потрошње, на масовним комуникацијама и информацијама које производе западни центри друштвене (економске, војне и политичке) моћи, а преносе моћни електронски медији. Битно обележје тако схваћеног модернитета јесте арогантна промоција и агресивна дифузија западног идеолошког и културног обрасца која се темељи на економској, техничкој, политичкој и војној супериорности САД и земаља Европске уније (тзв. светске заједнице) у односу на остали свет. Системска репресија је нарочито изражена према малим народима и државама. Њихов културни идентитет, политички суверенитет, колективно и људско достојанство сматра се смећњом за глобалну и тоталну превласт великих и моћних, а нарочито САД, које у најновијем идеолошком пројекту тзв. новог светског поретка сопствени образац "мелтинг пот"-а (лонца за мешање) безобзирно намећу целом свету.

После свега што се у историји издогађало српском народу на овим балканским просторима, а нарочито на основу онога што му се данас догађа, могло би се поузано тврдити да су Срби плаћали скупу цену сваком великом светском пројекту: пропалим пројектима западног фашизма и источног комунизма, али и повампиреним пројектима панисламског фундаментализма и "модерног" америчког псеудо-демократског "новог светског поретка". Илузорно је настојање малих народа, да руже пројекте великих. Зато је погрешно било гурање Срба да се само они "испрсе" пред налетима и таласима америчког "демократско-хуманитарног"

империјализма. Неки утицајни и моћни Срби никад се нису ослободили ове илузије, као ни оне још кобније, да се може оживети пропали комунистички наднационални пројекат. Нису много реалнији били ни покушаји оживљавања панславизма или стварања православне заједнице држава, по угледу на исламску или католичку интернационалу. Такво удруживање је страном духу православља који уважава посебност сваке националне заједнице и појединца као верника и као човека. То је у глобалним светским односима уистину био недостатак православља у односу на ислам и католичанство. Али оно што је у политичком погледу било недостатак у моралном и духовном се показивало као предност.

Једина интернационала која је у православном свету постојала и деловала била је **комунистичка интернационала**. Она је, као и свака интернационала, била империјална по своме карактеру и као таква потпуно је одударала од духа православља и светосавља. У прилог овој оцени могу се навести многи аргументи, а ево неких, важнијих: идеологија покрета (комунистичког) који је створио ову интернационалу увезена је са Запада (марксизам); организација и методе деловања опонашају ватиканску хијерархију (догма о непогрешивом врху, један светски центар, инквизиторске методе, монтирана јавна суђења и сл.); православље (и српско светосавље) сматра се највећом "јереси" и са католичког и са комунистичког становишта; и коначно, комунизам је одбачен од самих православних народа – нико их од њега није ослободио.

Сви аналитичари тзв. пост-комунистичких друштава у пост-комунистичком времену слажу се око оцене да се у овим друштвима, после комунизма, појавио национализам. То је неоспорна чињеница, али њена објашњења су различита – како у погледу узрока и последица, тока и карактера, тако и око начина његовог смиривања и враћања дестабилизираних друштава у стабилније стање. Овде се полази од опште поставке да се свако друштвено кретање може схематски и сликовито представити као "**историјска спирала**" или као "**структурна цик-цак крива**". Структурно гibaње из којег произлазе ове и све друге друштвене промене подсећа на кретање клатна. Чак би се, условно речено, могло говорити о извесној општој правилности која би се назвала "**правилном социјалном клатна**", а огледала би се у јакој тежњи друштвених група и појединаца да, онда кад у свом деловању претрпе неуспех у остваривању неких својих важних циљева, направе радикалан идеолошки заокрет ка супротном полу, али на истој вредносној скали.

Зато је разумљиво што се после интернационалног комунизма и код нас јавља национализам (као што се после

државне фаворизује приватна својина, после централизације децентрализација, после екстремног једнопартизма екстремни вишепартизам и сл.). Проблем није у изведеном заокрету, који је био нужан, који је требао и пре да наступи, који је и данас добродошао – већ је проблем што крајности личе као "јаје јајету". Велика и корисна промена се тако извршава у очувању онога што се желело и намеравао променити. Проблем је више практични и политички, јер стање друштвених односа и ток друштвених процеса се не мења на пожељан начин, жељеним темпом или у прижељкиваном правцу. Са сазнајно-теоријског гледишта управо такав начин, ток и исход промена био је нужан с обзиром на околности (унутарње и спољне), на актере промена и културни ниво средине у којој се промене одигравају.

Овај општи оквир мора се применити и на објашњење национализма онаквих какви су се данас код нас појавили пре распада авнојевске Југославије и после њега. На просторима бивше Југославије на (зло) делу је био **пост-комунистички национализам**. Тај национализам је реактиван, а то значи киван, острашћен, разочаран, бесперспективан, пун мржње (прави шовинизам), деструктиван до самодеструктивности, фанатичан и клаустрофобичан – управо онакав какви су и његови носиоци и какво је време и околности који га потхрањују.

Управо због оног што се данас и овде стварно дешава, има смисла указивање да се српски национални светосавски идеал битно разликује од пост-комунистичког српског национализма. Хрватски национализам је кроз историју често скретао на геноцид над Србима, анационални исламски фундаментализам има још дужи континуитет злочина над Србима. Ни нови хрватски националисти ни најновији исламски фундаменталисти нису до недавно чинили Србима ништа друго него оно што су им већ њихови старији претходници раније више пута, у сличним приликама, чинили. При том, ни Хрвати ни муслимани нису битније одступали од свог историјског обрасца одношење према Србима. Са друге стране, постоје реалне индикације да су и Срби овог пута "личили на своје непријатеље" више него икад раније и при том, потпуно одступали од свог националног идеала.

Шта је то што је нове српске националисте натерало да постану слични својим најљућим непријатељима и да почну да им "враћају мило за драго"? Да ли се традиционална српска човечност изгубила због нестајања племенског "чојства" и патријархалне "душевности" или због дубоког потискивања светосавске етике и православне духовности у атеистичким комунистичким временима? Или је изигравање "братства и јединства"

разочарало оне који су једном већ опростили и заборавили логоре и јаме својој "браћи-небраћи", а узнемирена подсвест је позвала на освету? Није ли "светска" неправда оличена у дрском гађењу међународног права при рушењу Југославије сугерисала аморалан став да таква неправда заслужује сваку реакцију? Нису ли манипулације цивилима као таоцима, оркестрирана сатанизација Срба у светским медијима, монтиране оптужбе, стављање у гето целог српског народа, натерали људе да се понашају као звери у затвореном кавезу, без воде и хране? Није ли оружје упаковано у "хуманитарне" пакете сејало, поред смрти и цинизам који је убијао хуманизам као историјску тековину западне цивилизације? На свако постављено (и непостављено) питање може се дати више од једног тачног одговора.

Сваки одговор носи део истине и нуди некакво објашњење, али ни сви заједно нису у стању да у целини обухвате све димензије учињеног зла. Пред таквим злом и бесмислом људски разум је немоћан. А тада наступа вера у Бога, човека и(ли) у "бого-човека" да ни у прошлости тако није морало да буде, да данас не мора исто зло да буде и да се у будућности слично зло неће поновити. Код Срба се задржало старо, словенско и претхришћанско реаговање на таква непојмљива зла: "поменуло се, не повратило се!"

Југословенски "сплав" је развезан пред буру на светској пучини. "Балвани" се данас разилале на разне стране и већ је јасно да ће сви они, овако или онако, бити уграђени у већа и јача светска пловила. Зато је, уосталом сплав и био развезан. Тешко је поверовати да ће било ко сам за себе, лакше очувати свој национални идентитет у великим интернационалним целинама у којима су мали још мањи и безначајнији него кад су у заједници са себи сличнима. Они који су хтели да буду сами, брзо ће се уверити како се на усамљеном балвану не може угодно пловити, по таласима и кроз брзаке. Тешко онима који се на њима задесе! Из таквог историјског искуства је и настала позната српска светосавска изрека: "Ко неће брата за брата, имаће туђина за господара".

Да ли је, после свега, могуће модерно светосавље? Јесте, управо због тога што светосавље, између осталог, позива на **саборност**, најпре Срба међусобно, а онда и свих других људи и народа. Позива на добру вољу и у злим временима, на сарадњу и љубав и онда кад превладају сукоби и мржња, а такви позиви су нам данас најпотребнији. Тако схваћено светосавље може да буде и модерно, али под условом да се појам модернитета плурализује тако да у себе укључи и да уважава, поред западне, и сваку другу

аутохтону духовну традицију која се данас и убудуће може универзализовати као културна основа бољег (квалитетнијег) људског живота, хуманије друштвене заједнице и умнијег људског друштва. Само у том смислу модерно светосавље је данас и потребно и могуће. Оно је Србима потребно данас и сутра, као што је и јуче било, зато што је неизоставно важан духовни корен српског националног идентитета. Светосавље може да буде поуздан духовни оријентир Србима не само зато што је оно дубоко укорено у њихово историјско биће, него пре свега стога што у својој бити садржи универзалне вредности које су сваком времену драгоцене, које никога не угрожавају, те и другима могу бити прихватљиве. По томе, понајпре, светосавље може бити и модерно. Светосавска духовност, дакле, носи универзалне поруке, артикулисане српским језиком, прилагођене српској традицији и најдубљим савременим културним потребама српског народа.

Ако је потврдан одговор на питање о могућностима културног осавремењавања светосавља, следе наредна питања: **како данас оживљавати** светосавску традицију, **на који начин** развијати модерно светосавље, **којим средствима** се служити и **којим правцем** се упутити? Будући да је питања пуно, а могућих одговора много више, и да је процес отворен у свим правцима, сада и овом приликом могуће су само неке назнаке за потпуније одговоре.

Савремено светосавље мора да буде универзално засновано, вишедимензионално оријентисано, поли-функционално и максимално динамично и еластично. То значи да светосавље уистину треба да постане **савремени културолошки пројекат**, много више него традиционалистичка теолошка или идеолошка пројекција прошлости на садашњост и будућност. У трагању за пост-модерним културним идентитетом све израженије су тенденције оживљавања аутентичног културног наслеђа уочљиве код свих европских народа под крај XX века. Утолико је разумљивије да и Срби оживе своју светосавску културну традицију, не само кроз православну веру и кроз Српску православну цркву него и посредством разних области уметничког стваралаштва и алтернативном "филозофијом свакодневног живота". А ради се о уистину богатој традицији која је настала у најближем суседству и у противречном додиру две старе културе – византијске и римске – које су у темељу савремене европске цивилизације.

Као такво, светосавље мора да се ослони на најдубље **животне потребе српске младежи**, да прати и развија њихов сензибилитет за питања **смисла** индивидуалног и колективног живота усмереног ка

Манастир Милешева, Милутин Дедић, цртеж

продуховљеној човечности, слободи, истини и правди – вредностима које чине **стубове светосавске етике**. Да би живели, светосавски идеали морају се ускладити са конкретним и дугорочним интересима младих генерација. Они не смеју доводити у питање њихову животну перспективу, као што ни младалачке амбиције не би требале да се заснивају на негирању светосавских вредности.

Ако се "модернитет" сведе на оно што се под овим појмом обично подразумева у антрополошкој, социолошкој, психолошкој, филозофској и сродној западној литератури, онда би се светосавље могло схватити не само као духовни склоп предмодерних традицијских културних образаца, него и као пост-модерна алтернатива индустријском начину живота у пост-индустријском друштву. Већ је постало традиционално схватање "модернитета" као скупне ознаке за технологију индустријске производње, за друштвено-организациону и за културно-симболичку инфраструктуру која једнострано и апсолутно подстиче, подржава, оправдава и перпетуира индустријски начин живота, масовну производњу и потрошњу, масовне комуникације, униформисане вредности, норме и облике живљења масовних урбаних друштава. Међутим, баш тако

схваћени модернитет данас показује најочитије знаке кризе – структурне, функционалне и смисаоно-значањске, вредносне и идентификацијске.

Индустријска организација рада, бирократска организација друштва, контрола јавности путем масовних медија, концентрација економске, политичке и информацијско-манипулативне моћи у врховима друштвене пирамиде обичног малог човека чини беспомоћнијим него икад. Све ово је утолико теже поднети зато што су у тако схваћеном модерном добу доведене у питање све примарне људске заједнице (нарочито породица), а ослабио је и утицај религије на људе. Искуство свакодневне патње и зла постаје за људе неподношљиво, јер се ни са чим не осмишљава. Религија је, на овај или онај начин, осмишљавала чак и најболнија искуства човека, независно од тога да ли су она изазвана природним или друштвеним узроцима. Модерно друштво је довело у питање вредност верских теодицеја, али није отклонило околности које их чине потребним.

Патологија свакодневног живота у модерним урбаним, масовним и индустријским друштвима гони људе да се опирају њеним последицама тражећи човечније алтернативе. "Усамљена гоми-

ла" себичних индивидуа, у непрекидној међусобној борби за новац, богатство, "имиц" – гура слаба људска бића не само у материјално сиромаштво него и у духовну беду, у злочин и дрогу, у перверзије и бесмисао егзистенције, уз масовне медије којима им се свакодневно "испира мозак". Тако отуђена (светосавским језиком речено онечовечена, "обезбожена" и "обездушена") људска бића неспособна су да воле ни себе ни другова, нису у стању да створе и одржавају ни своју породицу, а немоли ширу људску заједницу. У својој саможивости, они имају потребу за другим човеком само ако га могу употребити као објект својих неретко перверзних жеља. Они не знају шта је људска љубав, достојанство, слобода, истина, лепота, правда нити у њиховом неговању и развијању виде било какав смисао.

Светосавска духовност је, дакле, утолико модерна што она у себе укључује универзалне људске вредности, а при том не потиरे него толерише културне разлике и негује цивилизацијски највредније српске националне особености.

Милован Митровић

ПОДРШКА, СНАГА И ПУТОКАЗИ

Један од највећих умова српске православне цркве владика Николај Велимировић био је један од првих угледних црквених великодостојника који се после стварања југословенске државе у Првом светском рату огласио народу с порукама о томе шта би требало да буде његова водиља, чему би требало да тежи и којим вредностима да се испуни и окружи. То су истовремено требало да буду и поруке Српске православне цркве. Владика Велимировић је то учинио најречитије у свом великом говору који је одржао у септембру 1925. године на Цетињу поводом преноса моштију црногорског владике Петра II Петровића Његоша. Погоднијег тренутка да упути те поруке није могло бити јер су се оне могле узети и као непосредна инспирација личношћу и делом великог песника и филозофа. Нису те поруке биле упућене само српском народу нити су биле прожете националном идејом, нити строго узетом сопственом прошлошћу и српским идолима, него су биле подстакнуте реалним окружењем, а пре свега су проистекле из чињенице да су народни идеали и то не само српски, остварени у новој југословенској држави, а, како је нагласио, тиме су били испуњени и снови Петра II Петровића Његоша о ослобођењу и уједињењу целокупног југословенског народа. Николај Велимировић је тада упутио поруке универзалног значења, мудре, племените, поткрепљене подсећањима на поуке из Његошевог дела, али и на извесне вредности којима је тај народ био прожет и сачувао их је без обзира на искушења кроз која је пролазио.

Данас смо, међутим, ми суочени са разграђивањем те исте југословенске државе, и њеним нестајањем, налазимо се пред остацима њеним, и пред неизвесном судбином њеног последњег заједничког дела. Лепо би нам било кад би нам се данас обратио један Николај Велимировић с драгоценим порукама заснованим на мудростима из прошлости а окренутим будућности, водећи рачуна о стварности да смо у једном другом окружењу, да смо се нашли у новим процесима, у обликовању нових култура, у новим прожимањима и у великим искушењима, што је посебно значајно за мале народе и оне којима је потребан огроман корак да се нађу у матици збивања, а недостаје им за то и средстава и снаге. Дакле за мале, мислим на европске народе, пре свега наш народ који се неће наћи пред пријатним изазовима, а кога ће често сачекивати и негостољубиви домаћини у Европи. Последњих година смо имали прилике да чујемо од неких угледних европских интелектуалаца о израженим тенденцијама на Западу, усмереним на буквално брисање прошлости неких народа у појединим новим великим и значајним публикацијама или у најмању

Учесници округлог стола "Светосавска духовност и модерни српски идентитет"
др Михаило Војводић, др Јасна Јанићијевић и магистар Арсен Ђуровић

руку о умањивању њихове улоге у историји, а што би на првом месту могло да погоди неке од словенских народа. Будући да се ми можемо наћи у жижи тих неповољних процеса, има разлога да будемо забринути, али исто тако и подстакнути да нађемо одговор. Чини ми се да би се у речима владике Николаја које је изговорио пред моштима Петра II Петровића Његоша, у његовим оценама, надасве примереним времену и окружењу у коме је живео, у ствари у универзалним порукама, могло наћи бар нешто од тих одговора или, а можда и пре свега, подстицај да се не иде само с вером у будућност, него да се за њу буде припремљен уколико се жели да је има. Када то кажем мислим на све нас да морамо да тражимо одговор да се од малих ногу образујемо за ту будућност, да нам у томе помогне и школа и књига, и реч и мисао, штавише ту видим и улогу и најмлађе школске дисциплине у садашњој школи дакле недавно уведене веронауке.

Вратимо се сада неким порукама Николаја Велимировића које ми се чине да су блиске нашим људима у овим данашњим променама а потребне су пре свега онима који тек долазе. Прави примери из прошлости – како Велимировић наглашава – су нешто пред чиме се не могу затварати очи, нешто што не може ишчилити из сећања јер би у супротном тај народ био збрисан са лица земљиног, нестао би као што су уосталом нестали многи народи и били избрисани из историје. Ове мисли Велимировића подсећају на речи које је неколико деценија пре њега изговорио Стојан Новаковић о томе да нас историја учи да негативне примере из прошлости не понављамо у садашњости и будућности. Дакле, Ни-

колај Велимировић у овим примерима из прошлости није видео само могућности за празно подсећање, него нешто са чиме ће се ићи напред, нешто што вуче ка будућности, ка добру, нешто што даје народу снагу, веру.

Разуме се, Велимировић је за своје речи с правом нашао потврде у нашој историји. Више имена и збивања из те прошлости крепило је народну душу у потоњим вековима а међу њима, разуме се, на првом месту Свети Сава и Видовдан. У вези са та два култна симбола, подсетио бих само на неколико примера из XIX века када се често наглашавала потреба да се мора водити рачуна о јединству српског друштвеног и државног корпуса и када су такве поруке које су многи упућивали биле истовремено и озбиљна опомена. Име и дело Светог Саве било је непресушна инспирација српском народу у годинама ропства, инспирација да се ослободе и да створе своју државу. За име Светог Саве везивало се морално учвршћивање српске државе, смиривање несрећног раздора међу браћом, завештање да се у српској држави одржава чистоћа вере Христове, а у друштву уздижу моралне врлине, чува чистоћа и достојанство живота у сваком погледу, негује тежња за просвећивањем, а да се држава крепи постојањем и свесрдном потпором. По речима српског књижевника и националног радника Матије Бана, које је исказао 1862. године, празник Светог Саве опомиње да је велики српски светитељ још у оно време разумео шта је то друштво а шта је држава, шта је потребно друштву да би опстало и да би се усавршило а шта треба држави да се утврди и развије. Новостворена и потом међународно при-

ната Србија је узела дан Светог Саве за државни празник. С тим у вези спомену бих један занимљив податак који показује колико су и српски непријатељи признавали име и дело Светог Саве. Приликом преговора о закључењу царинског уговора између Србије и Турске почетком деведесетих година 19. века запело је око клаузуле о истицању државних обележја у време државних празника. Турци су зазирали од тога да се на државни празник на дан Светог Саве на јарбол испред српског посланства у Цариграду и српских конзулата у Скопљу, Битољу и Солуну истиче српска застава. Испоставило се да то није због Светог Саве. Турски министар иностраних дела је почетком октобра 1892. године споменуо да султан као муслиман поштује дела Светог Саве, али да га то име подсећа и на Друштво Светог Саве које је управо тих година водило снажну српску националну пропаганду у Старој Србији и Македонији од чега су турске власти веома стрепеле, заправо плашили су се утицаја тога друштва на тамошњи српски народ. Други српски симбол Видовдан је био тужан дан, али и подстицај да се увек има на уму свети задатак ослобођења. Са сећањем на тај дан су Срби, како нам је показала историја, и устајали и ишли на спавање. Имајући увек пред очима тај дан, а загладан и у будућност Његош је у једном писму 1850. године уверавао да се Срби и Турци од Косова добро познају и да се неће "сложити" докле год једном од њих не нестане трага у Европи. Када су Срби хтели обележити петогодишњицу Видовдана 1889. године, и Турци и Аустријанци су од тога страховали па зато српски народ изван Србије тај дан није смео прославити јер су се они као тадашњи господари Босне и Херцеговине, Старе Србије, Македоније и неких других крајева плашили општег српског повезивања чему је управо тај дан највише и доприносио. Приликом своје посете Београду 1896. године, у време Видовдана, књаз Никола је у свечаној здравици пред краљем Александром подсетио српски народ да је српско царство пропало не због надмоћности непријатеља него због српске неслоге.

Владика Велимировић је инспиришући се Његошем указао и на неколико значајних врлина које би требало да развија наш народ. На првом месту се радило о Вери у бога и у бесмртност душе. Он је у томе на првом месту видео снагу, подршку, да народ само уз такво уверење може подносити страшне ударе, искушења, страдања и да неће дозволити да га склоне, да га гурну у заветрину, те да ће непоколебљиво градити своју будућност, и да га неће збуњивати како каже привидни беспоречи. Цитирајући Његошеве речи: "Цијели ови беспоречи по поретку некеме следују", он мудро наглашава да труд не вреди ако се у њега силно не верује. Следећа врлина у чију практичну вредност владика Велимировић дубоко верује и коју препоручује је родољубље. Није се радило, по њему, само о одбрани од спољних непријатеља, него је реч о одбрани од унутрашњих порока. Смисао те врлине је заправо у части, поштењу и моралној чистоћи сваког грађанина. Чини ми се да

данас ове речи Николаја Велимировића звуче проповеднички, као насупна потреба, као мелем на рану, као прочишћење од онога што се код нас дуго наталожило, дакле као кључ за будућност. Напокон да споменемо још један Велимировићев апел и још једну врлину за коју се он залаже, разуме се опет подстакнут Његошевим оценама. Реч је о витештву. Опет се радило о појму коме је Велимировић дао актуелан и универзалан смисао. Радило се о нечему што је у миру потребно што је важно за време које долази после ломова, сукоба, великих промена. Ако је Велимировић мислио на време после ослобођења и уједињења 1918. године, ми би могли да се замислимо над садашњим временом. Под речју витештво Велимировић је пре свега подразумевао карактер човека. И за мале народе и сиромашна друштва највећу вредност представља – како истиче Велимировић – оно што је дубоко унутрашње, оно што је карактер пред којим пада све друго, то је оно што је најпотребније, оно што

засењује и сиромаштво и безперспективност, то је оно што одржава човека, заправо спрема га за будућност, дакле нешто што није ни споредно ни јефтино, него нешто што се мора, како каже, приказати пред свима видљивим и невидљивим.

Тешко да би данас у овом времену, у коме журимо ка развијеној Европи, у коме тражимо путеве да искоренимо беду и сиромаштво, у коме тежимо да отворена чела савладамо све оно што нас спутава, да уклонимо све оно што нас кочи, задржава, оно што нас чини малодушним, могли наћи толико окрепљења, подршке, снаге, путоказа, колико смо нашли у тим давно изреченим порукама православног мудраца Николаја Велимировића. А ове поруке су садржане само у једном надахнутом говору одржаном над прахом неугаслог Његоша.

Михаило Војвођић

Из народне ризнице

Изреке уз празнике

- Дуни вјетре по Божићу ите, а деветте ни молиш'те нећу.
(Мисли се на итецу недељу)
- Ко о Савиндану!
(Јер је тада увек хладно са великим снијежом).
- Боџ се јавио.
(каже се када се неко нешто чује)
- Фебро броји ребро.
(Мисли се на фебруар, када су храна и ића за стоку на измаку, те је жлаг)
- Јерераси, 'ајде козо йаси.
(Смајтра се да Свети Три јерарха означавају крај зиме)
- Марше–браше!
– Благовјес–расше йрава унесвјес.
(Благовјести означавају бујање природе)
- Угесио за за Врбицу.
(Лазарева субота или Врбица, а каже се кад неко некеме нешто йодвали)
- Бурђев данак, хајдучки сасйанак.
- За светиу Тројицу.
(Кад се йије шрећа)
- После светиоџ Илије, све је сунце милије.
- Макивије, косе о чивије а срйове за рејове.
(Мисли се на Макавеји, 14. август; смајтра се да је сезона кошења завршена и сйиже жейтва жийта)
- Преображење, и камен у води и дрво у жори се йреобраћа.
(Мења се йприрода јер се осећа долазак јесени)
- Госйојина мала, јесен йрава.
- Ко се крсиом крсиш, йај Крсиовдан йосиш.
- Свети Тома, 'ајд мајсиори дома.
Свети Тома, 'ајд йланинке дома.
(Свети Тома је зашйишник дунђера (мајсиора), те се смајтра да његовим доласком насйају хладни дани, те мајсиори йрекидају своје йослове, а йланинке са кайуна враћају се кући)
- Свети Срђе, још и зрђе.
(Срђевдан, још је жоре неџо за св. Тому)
- Свети Лука, снијеџ до кука.
- Свети Мрашја, снијеџ до врашја.
(Мисли се на Мрашйиндан)
- Мишров данак, хајдучки расйанак.
- Која Врачи йрекорачи.
(Мисли се на Врачеве, јер се смајтра да девојка, која се до йада не уда, остйаће за идућу годину).

Љубомир Шуљатић

ПУТ КА ОБНАВЉАЊУ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Питање које данас често себи постављамо: како возвисити посрнули национални дух изгубљен у тами свакодневице, који рекао бих, тумара за изласком из тмине, остављен без снаге да поврати светлост и тиме удахне нови живот нама који смо посустали и који смо остали без даха, али не и без наде. Нада, рекоше једном, умире последња, а она заправо није угасла за оне који су свој живот посветили чувању светосавља и светосавске традиције, оне који још од 1854. увести носе стихове песме посвећене Св. Сави, изговорене у Новосадској гимназији на прослави дана Св. Саве, за ондашњу малобројну новосадску елиту која је тог хладног јануарског дана испунила школску дворницу. Та нада су како то казују речи ове песме, били а и данас су: *"О српска млада, Невина чеда, Пун милог слада, Дижитије клик, Светиома Сави Свети срб-стива слави, Ваи нека данас Сав љева лик.* Био је то путоказ за оне који су тек закорачили у живот, али и за оне који су се питали тих, по српски народ тешких година, како опстати и очувати национални идентитет и национално стабло од ветрова који су дували са Отранта и запада, али који су упркос разорној снази успели само да повију гране. Корен на ползу отечества није ишчупан, јер је био дубоко усађен у српском националном бићу, а његова последња одбрана било је светосавље које ће поред цркве у школи имати најбоље чувара. Потврду ових речи налазимо неколико деценија касније у позиву грађанству Котора, који је упутио председник тамошњег пододбора Друштва Св. Саве Никола Стефановић, поводом обележавања 500-годишњице косовске битке 15. јуна 1889. године у коме се каже: *"ми као поштомци они-јех славних јунака те радо за свој род и вјеру пођинуше, желимо шу светиу устомену да прославимо".* Све се то дешава у древном Котору, који се тада налазио у саставу Аустро-Угарске монархије, али без позива на освету и без мржње у духу светосавља и са хуманитарним карактером те свечаности: прикупљањем средстава за српску народну школу.

Године и деценије које су текле како се приближавао XX век, као на филмској траци биле су испуњене многим изазовима и страдањима, али упркос свему национално језгро српског народа остало је, како је приметио једном приликом Милојко Веселиновић "недирнуто". А то језгро, записао је 1886. године Веселиновићев савременик Јован Миодраговић, познати београдски просветни делатник, чинило је *"неколико милиона Срба ишло нас још има, те се није иштурчило и понемчило".* Готово у већини полуобразовани и духовно "нејаки" Срби су се налазили пред великим искушењем и са тешком дилемом како закорачити у ново доба. Каква су то искушења била најбоље сведоче речи већ споменутог Миодраговића, који је дубоко забринут за будућност

отечества, приметио *"за нас који смо невелики, тито неуки, између себе несложни, политички поцејани – ето јосла Св. Сави".*

Ова опаска искусног просветног прегаоца указује на кључни проблем српског друштва тога времена тек започету модернизацију образовања, као основне претпоставке привредног и друштвеног развоја српске државе на прелому два века. Ако на тренутак завиримо у сачувана историјска документа (наставни програм за основне и средње школе), лако ћемо уочити да се неговању светосавља посвећивала дужна пажња, али наравно, не само у оквиру наставних предмета, већ и у оквиру образовања уопште од основне, средње до Велике школе потоњег Универзитета. Посебан значај, поред обележавања школске славе, која је како смо напред истакли и окупљала "васцели отмени свет и народ", имала је свакако увођење светосавске награде на Великој школи 1872. године, за најбоље радове "ученика", како су се студенти тада називали. Ова традиција очувана је и почетком XX века, када је 1905. године Велика школа прерасла у Универзитет, а покровитељство је тада преузео краљ Петар I, обезбеђујући посебан фонд за светосавску награду, која је за ондашње студенте значила много више од било које друге награде. А било их је тих година заиста много. Од награде из фонда др Николе Крстића, до награде општине града Београда и других. Ипак, Св. Савска награда Краља Петра I, била им је, како је то једном приликом истакао њен добитник Тома Живановић, тада студент Правног факултета "не само подстицај за нова прегнућа", већ и потврда духовне припадности светосављу, јер их је подсећала на корене својих предака.

Од какве је то важности било показале и велика несрећа и патња коју је са собом донело време велике војне Први светски рат, када ће многи, у најтежим тренуцима по себе и свој "род" преживети носећи у себи наду, снагу и веру коју је у њима стварао осећај припадности пастиру и духовном оцу Св. Сави. Зато и не чуди што су у тим апокалиптичким тренуцима, поред оскудне одеће и мало хране, уз себе имали једину вредност и заштиту у икони Св. Саве коју су понели са собом напуштајући своје огњиште, неки припадности заувек. Многим, некадашњим студентима који су ђачке клупе заменили положајима у рововима у ушима су одзивале поруке са светосавских прослава, давајући им тог тренутка смирај и наду "да српско име затријети неће", јер су они духовно стасали и прва знања стекли у српским школама, које су их поучавале у духу познате лозинке Друштва Св. Саве "Брат је мио које вере био". Била је то не само лозинка, већ и основни животни мото многих генерација српског народа, које су биле део тужне и трагичне приче, са насловом од једне речи: Југославија. Управо у тој "причи" Св. Сава и светосавље доживело је прогон, од оних који

су били однорођени и који нису ни били достојни да буду "деца Св. Саве", јер су они заправо били без духовног корена, другим речима људска бића за сваки презир и вечни заборав. Они и да су хтели нису могли да доживе бољу судбину од оне коју додељује немилосрдни суд историје: а то је заборав да су постојали, јер они нису оставили "траг поред пута", јер су били одавно сишли са јединог пута који човеку омогућује да остави трага – светосавља, успостављеног како је то записао Војислав Илић у песми посвећеној Св. Сави "векови су прохујали од чудесне оне ноћи" са рођењем сина Немање Растка и са јасном поруком великог песника "и многи ће јоште проћи". Проћи ће, али како. Да се вратимо питању истакнутом на почетку овог реферата, који уз историјску ретроспекцију у себи носи забринутост за времена која долазе. Чини се да смо поново на почетку – ето посла за Св. Саву, подсећам изнова на речи луцидног Јована Миодраговића. А зашто и докле тако? Питао се некада Светомир Николајевић, угледни проф. Велике школе. Његове речи имају смисла и данас, јер бољег тренутка није било и неће га бити за српски народ и државу. Свети Сава је поново после готово пола века нашао своје место у српским школама, али не само као икона, која са зида учионица на којој се налази лик светитеља, са топлим очинским погледом, који као да нас опомиње "не заборавите ко сте", или као школска слава која испуњава младалачка срца и ум светосавским порукама, већ га осећамо и мислима му се враћамо увек кад учинимо добро дело, кад се нађемо невољнику на муци. Али, чини се да се још једно питање само по себи намеће, да ли је то "потпуни повратак светосавској духовности на којој треба да градимо модерни национални идентитет"? Одговор је негативан, јер је изостала подршка том светом циљу у најважнијем школском документу, наставном програму, наравно не само када је у питању настава историје, већ и српског језика и књижевности. Ту лежи и кључни проблем где је извршен прекид са светосавском традицијом. То кажемо имајући у виду чињеницу да је данас, у поменутом наставном програму за основне и средње школе, кад је у питању предмет историја, Св. Сави је једва посвећена једна или две наставне јединице. Да ли на овом месту треба уопште подсетити на чињеницу да је Св. Сава био не само светитељ већ и историјска личност од великог угледа и поштовања у ондашњем свету. Зато утолико више боли ова већ помало и пословична заборавност "незахвалних Срба". Како онда поново успоставити ту прекинуту везу између садашњих генерација са светосавском традицијом када се образују по оваквим наставним програмима. Рекао бих тешко, јер ништа човека "не издаје као памћење, само што је написано остаје", присетих се речи Иве Андрића, записаних негде поткрај његовог живота.

Неки ће ову констатацију приметити, да је враћањем веронауке у српске школе учињен први и значајан корак. Сложили бисмо се донекле са том констатацијом. Али, не можемо и да се у исто време не запитамо: зашто још увек на наш универзитет није враћена Св. Савска награда за најбоље радове студената, тим пре што је за такву одлуку потребно уложити мали напор.

Ово питање нас уводи у још једну тему занимљиву за анализу проблема којим се бавимо у овом раду, а то су легати. Не можемо а да се не сетимо овом приликом Капетан Мише Анастасијевића, Илије Милосављевића – Коларца, или др Николе Крстића и многих других који су оставили отечеству легате који су заправо постали временом храмови образовања и културе. Наше поимање светосавља нераскидиво је повезано са племенитим чином горе поменутих добротвора. Како су године смењивале једна другу на измаку XX века, а што не рећи и почетком новог миленијума, не налазимо на овакве примере. То је још један доказ прекинутих веза ове данашње генерације са светосавском традицијом, коју ће бити тешко поново успоставити уколико не схватимо на прави начин поруке Св. Саве које су садржане у његовом целокупном животу и делу: "да се српски језик шири; да се брат са братом мири; да се слави српска слава".

Оне утолико добијају на тежини и актуелности данас када разговарамо о светосавској духовности и модерном српском идентитету. За многе данас постоји колизија између светосавске духовности и модерног српског идентитета. Другим речима, има оних који сматрају да модерни српски идентитет не треба градити на темељима светосавске духовности. По нашем суду они припадају оној категорији становништва, која је духовно стасала у времену, када је из наших школа био есхуминиран Св. Сава и светосавље, тако да нису ни схватили величину дела "првог међу Србима", па отуда и њихово неразумеваше светосавља као истинске и незаобилазне вредности која управо чини духовну основу модерног српског идентитета. То кажемо имајући у виду чињеницу да у потрази за првим представником српског народа у даљој прошлости, коме би могли придодати епитет модеран, долазимо до Св. Саве, јасно у констелацији ондашњег средњовековног друштва. И заиста је Св. Сава по много чему био испред свог времена, поготово када је у питању схватање односа ондашње српске државе са суседима, као и културног и духовног уздицања народа коме је припадао свим својим бићем у овоземаљском животу. Чини се да је ретко ко као М. Црњански успео да одреди улогу Св. Саве, који је записао *"Савина Легија и Савино цело осташе највеличанственије и најузвишеније што нам се рађало, кроз таму векова на дорком тлу Балкана, да нас својим зрацима из прошлости увек обасјава"*. И би тако.

Арсен Ђуровић

ТОЛЕРАНЦИЈА И ПОМИРЕЊЕ СУШТИНА СРПског ИДЕНТИТЕТА

Да би се говорило о савременом идентитету Срба, морају се поменути велика искушења кроз која је пролазио српски народ током последњих више од осамдесет година. Тих осам деценија значило је у доброј мери и период његове ерозије (и световне и духовне), али и напора да се на другој страни, очува његова самобитност, аутентичност и особеност.

Силе ерозије су очигледно биле јаче, јер су њих стварале како културно историјске тако и социопсихолошке детерминанте, а које су снажно дошле до изражаја већ у првим месецима Првог светског рата, када се мислило да прве војне победе извесно наговештавају ширење територије и стављање под братско окриље поробљене суседне земље и народе (*Нишка декларација* из децембра 1914). Све се већ тада, подредило једној чисто романтичарској идеји, коју су на крају невољно прихватиле и Велике силе победнице, о заједничкој држави Јужних Словена. Србија, иако и сама победница, за ту идеју је жртвовала саму себе, своју државност, своје име и инсигније, док су они други, не жртвујући ништа, а добијајући на поклон оно што су ратом изгубили, ушли у ту заједницу са прорачуном који се на крају века испоставио тачним: не само да су сачували свој идентитет, него су га довели до степена до тада непостојеће државности, при чему је заједничка држава била само привремено решење, како се то на крају показало.

У менталитету Срба како су то добро приметили још Цвијић, Дворниковић и други велики етнологи и антрополози, постоји мноштво опречних одлика које их чине некако другачијим, а можда зато и самосвојнијим од других блиских им народа. Поред племенитости и широкогрудости, храбрости (витештва о коме је говорио владика Николај), гостољубивости, довитљивости, добротности, дружељубивости, трпеливости и простосрдачности, постоји и она друга страна где владају инађење, подозривост, ксенофобичност, превртљивост и непоузданост. Ту је присутан и онај чувени "рајински менталитет" који подрива сваку племениту побуду својом потребом да се стално додворава и доказује, често горем од себе, али и да се буде по сваку цену вољен, цењен и поштован, колико због самог себе, толико и због своје велике, старе прошлости. Наравно, без свести о невољности других да то прихвате. Тако су се Срби нашли у новој држави размећући се, како се то овим другима чинило, својом стваралачком енергијом, својом државотворношћу и својим ратним заслугама, не осећајући, или готово имуни на подозриве погледе других, оних који су их због тога, мада не од јуче, мало или нимало волели, и почињали да мрзе.

И тај хубрис, тај усуд охолости због којег су некад богови тешко кажњавали античке јунаке, није мимоишао ни Србе,

напротив, довео их је до трагедија и катастрофа. Па ипак, они су се опорављали, сматрајући их грешком историје, а никако не последицом својих заблуда. Но "рајински менталитет" је и даље подривао идентитет српског човека, преко различитих типова утицаја: изнутра и споља. Изнутра, Срби су најлакше жртвовали своје интересе покуравајући се вољи великог вође (или вођа) и његових сатрапа, а споља су олако, некритички, прихватили сваки утицај који је доносио одобравање са стране. Тако су на пример, под совјетским утицајем упропаштавали своју архитектуру која се између два рата ближила великим европским узорима, стварајући безлична сателитска насеља око градова, градећи униформне чудовишне блокове за становање, девастирајући аутентична језгра старих српских вароши, и сл. Деценије су требало да прођу па да започну да обнављају споменике традиционалне културе на прави начин, манастире пре свега. А чак још више времена је требало да прође да се ти исти манастири престану да посматрају само као споменички комплекси, већ и као здања српске духовности која се ту вековима чувала, и где се поред православља сачувао и онај аутентични српски идентитет који је успевао да преживи у вековима мрака, ропства и обезбожења народа. Не да и ту није дошло до ерозије, разуме се да се судбина народа трагично преламала и кроз судбину његове цркве, вере и свештенства, али захваљујући способности да трпи и поново се обнавља, зависно од времена, вера је успела да оживи чак и онда када је све друго обузела апатија (или можда баш због тога) и да погура напред ојађени свет који почиње да јој се враћа. А она, таква каква је, легат је који нам је оставио Свети Сава у наслеђе.

У своје време, када се успостављала самосвојна, аутокефална српска православна црква, суочен са виталним паганизмом, идолопоклонством и снажним култовима природе и предака који су се поштвовали и неговали у народу, Свети Сава је похришћанио многе обичаје и обреде, дао им печат своје духовне обнове и прихватио их као део народне хришћанске вере. Тако је одобрио слављење славе и омогућио да се хришћанство прихвати као природна вера цивилизованог света, која је људима донела наду, спокој, утеху и спасење.

Тај легат толеранције, помирења, трпеливости и благости, уткан је у суштину српског идентитета, па чак и онда када су се све остале његове површинске црте излизале и почеле да нестају, ове дубинске се поново појављују и враћају. Тиме се можда, наговештава и најављује и неко ново доба, неки духовни, али и световни препород, који би коначно могао да изведе српски народ из света заблуда, обмана и привида у свет суштинских, правих, трајних и проверених вредности.

Јасна Јаничијевић

УЛОГА КУЛТА СВЕТОГА САВЕ У СРПСКОМ ЕТНИЧКОМ ИДЕНТИТЕТУ

Н и једној личности у српској историји није посвећено толико пажње и народних предања, сем Марку Краљевићу, колико је то Светом Сави. Због тога у народној традицији нико није живео дуже од Светога Саве. Већ осам векова се око његове личности и дела таложу наноси митолошког и хришћанског, биографског и историјског, стварног и легендарног, националног и општег. Уосталом о томе су расправљали врсни истраживачи из разних научних области више него о било којој другој личности из српске историје и културног наслеђа. Из тога се види да Свети Сава, по народном предању, обједињује многе паганско хришћанске особине. Јавља се као божанство у људском облику, као калуђер, као мудри старац, незнани јунак, бродар, чобанин, лекар. Поред овога Свети Сава има изразито српско национално обележје и јавља се као бранилац правде и заштитник сиротиње. Из напред поменутих схватања Свети Сава је временом постао нераздвојни део српског националног бића и етничког идентитета српског народа.

диште и жариште било на подручју Херцеговине и Црне Горе и да се постепено, са миграцијама у великим сеобама српског народа, постепено ширио и изван српског етничког језгра.

Најстарија предања о Светом Сави, историјски посматрано, су почела да цветају у XIII веку. Њихову основу чине писани текстови из црквене литературе и легенде које су везане за одређене ликовне представе. Раздобље из XV и XVI века негује Савин светитељски култ у црквеним проповедима које се често прожимају елементима првобитне легенде. У то време, изгледа, настају песме и приче о Светом Сави са најразноврснијим мотивима. Овај процес се наставља током XVII века и повезује се са просветитељском делатношћу у XVIII и XIX веку, када се дан Светог Саве проглашава званично и за школску славу.

Подаци забележени 1295, уз Номоканон, показују да је Свети Сава "из млада освећени... први архиепископ... и први наставник све српске земље". У XIV столећу се Свети Сава све више помиње у повељама, а

историчар, је култ Светог Саве повезао са каснијом народном традицијом и доказао његову постојаност, животну снагу и континуитет који је оваплоћен у познатом Светосављу. На тај начин, кроз народна предања, стварао се континуитет у култу Светога Саве који је временом постао окосница историјске свести и културног наслеђа српског народа.

Култ Светог Саве, какав данас познајемо, развијао се у српском народу из више разлога. То су му пре свега омогућиле историјске и друштвене прилике у којима се живело. Свети Сава је био историјска личност, "стварни", "особити", човек, који је могао још за живота, попут низа других јунака, да изазове приповедања о себи, која су се у складу са његовим реалним свакодневним деловањем и начином живота, обликовала у тада постојеће одговарајуће фолклорне образце у којима му се приписују многе специфичне особине које се исказују у физичкој снази, магијској моћи, умности и лукавству.

Многа предања и приче приказују Светог Саву као чудотворца и учитеља. По причама Свети Сава учи народ како се оре, како се праве прозори на кућама, како се кује усижано гвожђе. Исто тако учи жене како се тка и шије, како се прави сир и кисели млеко. Он је личност која својом људском појавом и бићем доноси народу добро и због тога добија светачки ореол.

За име Светога Саве, као обележје његове божанске моћи, везани су многи топоними. Име Светога Саве се на многим местима везује за изворе воде и за пећине. Народ верује да се на тим изворима може добити животна снага и да лече многе болести па су због тога, поред таквих извора, подигнуте многе богомоље. Код Студенице се налази Савина када, лековита вода, као и на Боровику у близини манастира. Код Милешеве је, прича се, Свети Сава у једној пећини постио а у другој се налази извор Савина вода, за који се верује да има чудотворну моћ па се код ове воде доводе болесници ради исцељења. Пред пећином је у камену "остала" Савина столица, а на Јадовнику, код Савине воде, отисци копита Савиног коња. Између Пријепоља и Пљеваља, прича се, Свети Сава се зауставио и ослонио лактом на једну стену па је на њој остао траг по коме је народ то место назвао Савин лакат. На Дурмитору, на врх планине, налази се Савин кук и Савина вода. Савина вода се помиње и на Сињајевини код Колашина као и на другим странама.

Пренос Савиног тела из Трнова (Бугарска) у Милешеву 1237. био је подухват који је дао повода посебној глорификацији и уздицању његовог династичког, црквеног и народног поимања светитељског култа. У XVI веку култ Светог Саве чувао је и добар део муслимана, можда подвесно још из своје хришћанске старине. Култ Светог Саве чуван је, уз народно предање, и у мус-

Учесници Округлог стола "Светосавска духовност и модерни српски идентитет"

По истраживањима Владимира Ђорђевића, нашег познатог историчара, географско распрострањење предања о Светом Сави уочава се у областима његових манастира Студенице и Милешеве, затим у Херцеговини до Неретве, у Црној Гори и Боки, у Босни осим Травничког округа, у Срему, у Северној Србији. Допире до Призрена на југу, Штипа и Кратова у Македонији. Предања о Светом Сави такође има у православним насељима по северној Далмацији, у Лици и Банији.

Култ о Светом Сави, као што се види, ширио се и изван простора српских земаља које је обухватала Савина црквена организација после проглашавања аутокефалне српске архиепископије. Широ се према истоку, северу и западу и продирао и у Повардарје, тамо где је историјски била већа концентрација српског живља у ранијим епохама. Стиче се утисак да му је исхо-

касније га веома много славе српски родослови и летописи. То је, изгледа, био један од разлога што се босански краљ Твртко I, српски владар, крунисао у Милешеву а Стефан Вукчић се прогласио за "херцага од Светога Саве". Турци, по путописцима, дарују Милешеву у којој је Свети Сава био сахрањен исто као и Срби па се тај култ шири и развија и у XX веку.

Временом дан Светога Саве постаје сеоска заветина, школска слава и слава појединих еснафа. Занимљиво је да су Светог Саву славили као еснафску славу самаријски, ужарски ћебеџијски (беларски) и кожарски (табачки) занат. Култ је толико ојачао да се на дан Светога Саве пости за своје здравље, здравље својих укућана и своје стоке, ради тога да се стока сачува од вукова за које се у народу верује да су били под влашћу Светога Саве. На овај начин Иван Божић, наш истакнути

лиманској писаној књижевности. То потврђује песма "Позив на вјеру" босанског алхамиадо песника Мухамеда Хеваије Ускуфије (Мухамед Хеваи Ускуфи, рођен 1601. у Доњој Тузли) који, осуђујући насиље над једнокрвном браћом, упућује муслимане на светосавско учење, будући да је за обе конфесије Свети Сава био, пре свега, чудотворни учитељ.

Страни путници и путописци бележе како Турци уважавају ("штују") "Милешевске калуђере" (Жан Шено 1547) и како им дају већу милостињу него хришћани (Катарин Зено 1550; Бенедито Рамберти 1554.). А. Хифердинг саопштава да је народ у XIX веку на милешевске развалине долазио и доносио болеснике па се тај култ одржавао све до нашег времена. У Црној Гори је забележено да се у здравици на дан Светог Саве домаћину жели добро здравље и свако добро а "понајвише мушке главе да се њима дичи и кити као Свети Сава ледом и снијегом"

Култ Светога Саве, поред православних и муслимана, због његовог значаја и угледа, поштовали су и католици. О томе пишу Иван Томко Мрнавић и фра Андрија Качић Миошић, који Светог Саву слави као свесловенског светитеља: "Рад чудеса калуђера Саве, словенске га све државе славе", јер својим благословом спасава од свих беда

и невоља. На пример, изводи кириције из магле, штити их од невремена и доводи у манастир где је наложена ватра да се загреју. На сличан начин спасава болесне па је због тога, после преноса његовог тела из Трнова у Милешеву (1237) Милешева постала веома поштована богомоља.

О Светом Сави се у народу прича као о изузетном дипломати и преговарачу. Позната је из предања, између осталих, његова посета угарском краљу у коју га је, наводно, послао његов брат Стефан Првовенчани да му среди односе са северним суседом. У време Светога Саве, захваљујући његовом залагању, Србија је постала отпорно средиште источног православља. Зна се да је Свети Сава, кроз лични пример богоугодног живота, утемељио српско монаштво, дао му одговарајуће уредбе и у своју владарску породицу унео свету обавезу подизања задужбина. Преузео је за своју цркву пречишћене византијске узоре а јеретике, уз помоћ државних власти, прогонио је из Србије. Због тога је у литератури и предању запамћен као "пастир и учитељ", "законодавац", "светитељ богоносан", "водителј заблуделих", "светионик светли" и просветитељ свога отацства. Али, исто тако, зна се, да је био "отац сирочади", "удовицама помоћник", "заступник скрбница", "поборник бедним" наводи се у

Србљаку, у служби коју је обликовао непознати Милешевац.

Сакрални програм Светог Саве, кроз поменуто, постаје духовно упориште државне, друштвене и културне самосталности средњовековне Србије. Из тих разлога се његово биће и његов лик није губио из вида ни у време највећих искушења кроз која је вековима пролазио српски народ.

Напад на Милешеву и турско спаљивање моштију Светога Саве на Врачару 1594. изазвао је супротан ефекат. Уместо да се уништи светачки култ Светог Саве он је ојачао и проширио се и у оне сфере које су биле трајно затворене пред свим што је православно.

Култ Светог Саве је од друге половине XVIII века у српском народу добио нове друштвене, културне и политичке садржаје. Претпоставља се да је у то време настала и она популарна светосавска химна "Ускликнимо с љубављу". Упоредо са тим Свети Сава је узет за школског патрона, а његов дан за школску славу. У том својству се, на пример, у Земуну јавља 1812. године. У Србији кнеза Милоша светковање Савин дана је уведено наредбом 1823, а дан Светог Саве прославља се као школска слава у Србији од 1841. године. У Војводини је у првој половини XIX века прослављање дана Светога Саве заведено у сва важнија места, а у Босни и Херцеговини светосавске забаве су код Срба од осамдесетих година XIX века постале врста веома популарних националних ревија.

Свети Сава је у народној машти, подстицаној горким искуством робовања, која је преношена с колена на колена, добио најразличитија обележја. Она се крећу од особина обичног човека до врховног Бога. Као човек са натприродним обележјима, по предању, ствара много шта што је неопходно за бољи живот, а као обичан човек кара и милује, куне и благосиља, кажњава и прашта, делује као старинско путујуће божанство. Из тих разлога Свети Сава остаје најкрупнија фигура у историји српског народа којој се дугује захвалност за најдрагоценији део културног наслеђа, онг због кога српски народ не пада у ред скоројевиха.

Посвећујући "живот роду, отаџбини и слободи" Свети Сава је утемељио писменост српског народа, развио његово православље и иницирао многа ремек дела манастирске архитектуре и сликарства. Обликовао је Светосавље као религијско културни поглед на живот и свет. Због тога је Светосавље, током векова, постало богата ризница народног искуства и на свој начин схваћених порука које су биле и остале нераздвојни део српског етничког бића обликованог у простору и времену. Због тога је српском народу, без обзира што припада прошлости, стваралаштво Светога Саве увек савремено због своје универзалности и заједно са његовим ликом који оживљава, неопходно све донде док не пресакну извори наше националне угрожености.

Историјски извори и животна пракса потврђују да је култ Светога Саве био и остао најтрајнији и незаменљиви чувар српског етничког и културног идентитета и у минулом и у нашем времену.

Петар Влаховић

СВЕТИ САВА И САВРЕМЕНА СРПСКА ШКОЛА

Име српског светитеља и просветитеља Саве нераздно је везано уз српску школу од њеног оснивања у првим деценијама 18. века. Остало је забележено да је прва прослава школске славе св. Саве била 14. јануара 1735. у српско-латинској школи у Карловцима. Од тога времена па све до данас над српским школама непрестано бдије дух светосавски. Шта је то што светога Саву данас везује са школском омладином која га слави као свога заштитника? Тешко би било на ово једноставно питање дати једноставан одговор.

Делатност св. Саве на пољу законодавства, историје, политике, књижевности била је вековима предмет занимања бројних истраживача. У овоме побрајању нису поменуте ни све области његовога деловања, а камоли многа питања која су само у поменутом оквирима остала нерасветљена или недовољно проучена. Отуда нови нараштаји увек имају довољно изазова да се окушају у расплетању и тумачењу појава везаних уз име српског просветитеља, неимара и наочитеља светога Саве.

У овој прилици осврнућемо се на једно, по нашем суду занимљиво, књижевно питање. Реч је о школским светосавским "хријама" из 18. века. Састављали су их ученици српско-латинске школе у Карловцима. О овој књижевној појави говори Милорад Павић у својој раду *Лик св. Саве у српској књижевности XVIII века*, а у одељку под насловом *Светосавске "хрије" XVIII века*. Уз наслов овога одељка додаје још и следећу одредницу: "Ћачка похвална слова посвећена св. Сави". Наслов дајемо у целини јер је веома важан за нашу даљу расправу. Захваљујући Димитрију Кириловићу, који је нашао и објавио радове ових ученика, позната су нам и њихова имена: Давид Георгијевић, Пантелејмон Хранислављевић и Андреј Јовановић.

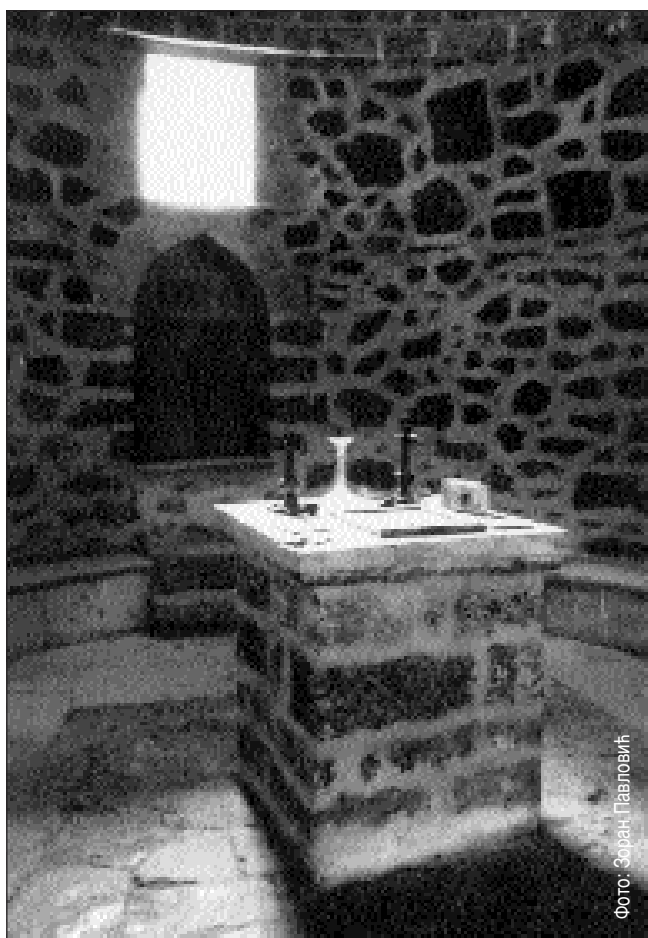
Два књижевна појма у наслову горњег одељка, *хрија* и *похвално слово*, захтевају кратко објашњење. Да поједноставимо поступак треба рећи да оба појма припадају категорији припремних вежбања за беседнике. Како им и само име казује нас-

тавници су овим вежбама припремали ђаке уводећи их поступно у проблеме реторске вештине. Поред *хрије* и *похвале* ту спадају још *сентенција*, *басна*, *приповедање*, *ојис*, *кућење*, *оштите месио*, *сликање карактера*, *поређење*, *тјеза*, *ујврђивање*, *ојоврђавање*, *увођење закона*. Међу овим припремним вежбама *хрија* је најпознатија. А то значи да је била дуго, како у школској, тако и у књижевној употреби.

различите врсте и подврсте, али нам је овде довољна само она подела на *школску осмоделну*, која је по имену ретора Афтонија, с краја 4. и почетка 5. века, названа још и *афтионском хријом*; и *четвороделну хрију* подесну за књижевну употребу, која је по имену римског ретора Цицерона, названа још и *цицероновском*. Летимичан поглед довољан је да установимо како су неки термини у горњем низу припремних вежбања, уз неколико изузетака, заправо ознаке за књижевне родове: *басна*, *ојис*, *приповедање*, *похвала*. И не само то. Терминима опис и приповедање означавамо још и данас у школи неке врсте једноставнијих ђачких писаних састава. Ако сада осматримо реторичке категорије *хрију* и *похвално слово*, које М. Павић напореда даје, јасно је, дакле, да уз хрију не можемо стављати термин *похвално слово* као ближу одредницу. Јер *похвала* је, као и *хрија*, једна од врста припремних вежбања.

Хрија у византијској школи и књизи има запажено место, а у новије време позната је и под именом *расправа*. Њена основна структура је троделна и садржи *увод*, *средњи део* и *закључак*. Наравно, оваква подела хрије, односно нововековне расправе, одговара структури ђачког писаног састава. Тако се затвара круг који чине античка и нововековна хрија с једне и писани састав с друге стране.

Да закључимо. Припремне вежбе за беседнике, међу којима је хрија најпознатија, служиле су као образци за састављање расправе, филозофских и научних. У српско-латинским школама 18. века ђаци су по моделу хрије састављали своје писане саставе, и то оне логички најсложеније – расправе. Спремајући се да прославе своју школску славу св. Саву ђаци су своје писмене радове у тој прилици састављали и као похвална слова. На истоветан начин ђаци српских школа данас могу да се послуже истим средствима при састављању писаних састава. На тај начин они баштине у дугој и богатој традицији у којој је св. Сава својим животом и делом остао узор просвећивања и моралног уздицања српског народа кроз векове.

Часна трпеза, манастир Увац

Да бисмо разумели важност податка о светосавским хријама из поменутог рада Милорада Павића морамо нешто рећи о томе шта је заправо *хрија*? Реч је грчкога порекла. На српски језик се по правилу не преводи, већ се употребљава као туђица – хрија. Само је Јован Стерија Поповић у својој *Реторици* овај грчки реторички појам превео на српски термином *полезно изречење*. Дефиниција за хрију гласи овако: хрија је краћи писани састав који као тему узима изреку неке познате историјске личности. Хрија се дели на

Фото: Зоран Павловић

ИСТИНСКА ДУХОВНОСТ КАО ОПШТЕЉУДСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Улога уметности у стварању идентитета мислим да није спорна. Спорни су, евентуално, путеви њеног остваривања. У вези са тим износим једно своје размишљање.

Недавно сам у једном ексклузивном ресторану у центру Москве слушао једног момка како на синтисајзеру дискретно изводи популарне композиције Плетерса, Нет Кинг Кола, Синатре и других познатих западних звезда из тзв. шоу-бизниса. У тренутку сам му пришао и замолио да ми одсвира "Ивушку" или неку другу познату руску романсу. Рече ми да он не зна те композиције.

Најблаже речено, податак врло индикативан. Међутим, још индикативније је моје сазнање о упознатости са делима која се налазе у обновљеној Тетрјаковској галерији. Реч је о највећој збирци дела руских мајстора.

Иако сам дипломирао историју уметности, морам да признам да ми већина аутора није била позната. Шта рећи за друге који се не баве професионално уметношћу? На студијама код нас се том сликарству поклања минимална пажња. А зашто? Вероватно је ситуација слична оној са поменутим музичарем на почетку текста, који мисли да све што долази са Запада има већу вредност од домаћег стваралаштва (успут речено: које се иначе мало познаје). При томе не треба занемарити чињеницу да су западни историчари и теоретичари уметности створили, а у неку руку и наметнули систем који обухвата разне периодизације, стилове и правце, и сви уметници су разврстани у те "фијоке". Ко се не уклапа у систем арбитра, тај као да не постоји. Тако је било, а тако је и сада. Уз то иде и прећуткивање, па и минимизирање свега што долази са православног Истока. Да не би било неспоразума треба нагласити да грандиозна дела настала на Западу нико не сме нити може да доводи у питање. Дакле, то није спорно, овде се ради о томе да и оно што је као вредност створено источније има исти третман. Мислим да би било вишеструко корисно да се дела, рецимо, Иванова, Венецијанова, Верешћагина, Поленова, Сапунова и др. приближе широј јавности. Претпостављам да се нешто више зна о Рубљову, Рјепину и Ајвазовском.

Културно-историјско благо Русије је несумњиво велико. Оно је сконцентрисано посебно у великим духовним центрима као што су Загорск,

Московски Кремљ, Новодевичански манастир, Коломински манастир и др. Велика је и његова духовна снага, иако њу не одређује физички обим. Због тога духовност схватам као општељудски потенцијал коме је национално порекло само једна од особина. При томе треба уважавати међусобне утицаје. Кад је реч о српско-руским културно-духовним везама, оне се могу пратити већ од 15. века када су образовани појединци као Пахомије Србин или Кипријан и Григорије Цамблак били у Русији и вршили јак утицај. С друге стране цар Иван IV Грозни као заштитник поробљених православаца и те како је помогао да се српски идентитет одржи. А шта рећи, на пример о утицају византијске уметности на развој западне уметности. Иако је наука ово питање умногосте осветлила, ти резултати су остали углавном у њеним оквирима, па стога не чуди да се још увек, о Византији и њеној

култури, на Западу говори pejоративно.

Сматрам да све дотле док људи, ма где живели и независно од тога којој вери или нацији припадали, не схвате да су, на пример, Василије Блажени у Москви, Хиландар на Атосу, Тац Махал у Индији, Нотр Дам у Паризу, Кинески зид итд. баштина свих, а не само Руса, Срба, Индијаца, Француза односно Кинеза, духовност неће моћи да зрачи оном снагом која је потребна да се осветли пут ка човечности свих, а поготово оних који, ето, и у 21. веку мисле да треба уништавати баштину оних других, њихове цркве и манастире, скулптуре њихових богова, старе градове, храмове итд.

Од свих идентитета најважнији је, ипак, онај људски.

Милутин Дегић

КРАЈ ЗАПАДНЕ КУЛТУРЕ

Духовност се замењује информативним садржајем. Принцип корисног, утилитарног, односи превагу. Тиме се наговештава крај западне културе као интегрисаног система знања, веровања и понашања. Српски народ ће обезбедити свој опстанак само ако се врати својим коренима

Глобални поредак "Pah Americana" који почива на идеологији "демократије, људских права и слободних тржишта", неминовно изискује стварање светског система грађанског права, а самим тиме и светског, наднационалног система власти. Срби су представљали тест пројекта, а њихов пораз, неминован под бившом влашћу, дао је подстрек његовим заговорницима. Импликације су далекосежне.

Суочени смо са глобалним проблемом који представља синтезу свих осталих проблема XX века, а који се може дефинисати као крај културе. Хиљадама година људи су живели у заједницама у којима су међусобне везе биле директне и емотивне. Заједнице су се временом стапале у друштва у којима су односи бивали подвргнути "објективним" узусима, али је човек, појединац, и даље био субјекат сопственог понашања, сопственог деловања мотивисаног његовим осећањима и тежњама као живог, мислећег бића. Међутим, другом половином XX века научно-технолошки развој запада уводи еру информатике где човек од субјекта активности постаје њен пуки елемент: тзв. људски фактор. Укључен у мрежу односа који стварају сопствену "стварност", појединац мора да следи системске оквири. Већина односа међу људима више није условљена нерационалним импулсима као што су осећања, обичаји, вера, љубав, мржња, нада, страх, разликовање између добра и зла, лепог и ружног, истине и лажи. Духовност се замењује информативним садржајем. Принцип корисног, утилитарног, односи превагу. Тиме се наговештава крај западне културе као интегрисаног система знања, веровања и понашања.

Фосилизована култура

Трансформација западног друштва у Фукујамину постисторију значи да култура постаје излишна као механизам одржавања друштвене динамике и интеграције. Материјално богатство, професионални успех и физичко здравље једина су истинска добра у западном техносу. Емотивна искуства и лична мишљења су баласт и луксуз који западни професионалац себи не може да допусти – у оквиру формуле време је живот акумулисан у новцу. Све остало (правда, част, дужност, љубав према земљи, наро-

ду и породици, љубав као таква) пуки су атавистички отпаци претехнолошког, историјског друштва. Питање сврхе људског постојања искључује се априори, јер је сам концепт сврхе превазиђен. Култура је фосилизована, пуки продукт који се конзумира, а не проживљава.

Крај историје, у смислу претварања људског друштва у социотехнолошки систем регулисан тржиштем, изискује не само крај нација какве знамо (глобализам), већ и крај човека каквог знамо (постхуманизам). Поборници тог развоја – попут професора социологије и философије на Универзитету државе Мериленд, др Цона Хјуера – отворено истичу да је интервенција НАТО 1999. имала парадигматски значај за читав свет, као сукоб хумане, ирационалне прошлости (Срби) и постхумане,

рационалне будућности (Американци): "Американци бомбардују, Срби се постављају као људски штитови по мостовима, и тиме оличавају два битно различита света. Високој технологији непревазиђене савршености, тако логичној и рационалној, супротставља се потпуно одбацивање логике и рационалности. Срби знају да не могу да се одупру; трпе губитке и подносе бол разарања, јер им је мисао подвргнута срцу пуном бола и горчине".

Хјуер сматра да је бомбардовање Србије симболизовало два архетипа друштва: једно је оријентисано ка будућности, друго ка прошлости. Американци верују у моћ технологије и свега што она носи: разум, логику, практичност, решавање проблема, вели он, док Срби верују у моћ судбине, снажну и

тако људску, али ирационалну и осуђену на пропаст. Његов закључак је истински фрапантан: "Американци сада улазе у нову, битно друкчију еру друштва и културе, у еру какву свет до сада није видео. То је постхумана ера у којој ће сви аспекти друштвеног живота бити сведени у предвидљиве шаблоне и рационализовани, све нијансе међуљудских односа поједностављене у рутинске процедуре и препуштене плаћеним професионалцима попут адвоката, психолога и бирократа... Ова постхумана Америка много је светлосних година удаљена од Србије, која је још увек својим делима мислима у мрачном добу које нема благе везе са модерним временима."

По Хјуеру, "Американци су прототип људи будућности, Срби атавистички остатак прошлости. Постхумана Америка владаће новим веком, јер ће сва њена енергија бити усмерена на ширење информативне технологије и популарне културе, привредноновчану доминацију и непрекидну војну хегемонију широм света." Он закључује да би било паметно за Србе да спознају овај неумитни историјски развој и да се приклоне ономе што ће бити, а не ономе шта је било или је требало да буде.

Овај брутално отворени исказ указује зашто све оно шта се Србима десило током протекле деценије – и шта ће тек да им се деси у наредној ако сада не легну на руду – није само њихов, нити само регионални, балкански проблем, а поготову није само проблем превазилажења тмурног наслеђа Милошевићеве власти Београду. Та је власт, наравно, годинама била гарант свих српских пораза, неспособна да осмисли ма какву стратегију отпора. Због тога је савршено одговарала Клинтоновој администрацији, са којом је била у односу нераскидиве симбиозе. Међутим и сада, после њеног слома, суочени смо са истим, уистину глобалним проблемом.

Отпор или сарадња

Док још траје варљиви медени месец после београдског Октобра, док уживамо предах после деценијске сатанизације, примамљиво је искушење да помислимо како ће нас пустити да убудуће будемо један нормалан мали европски народ са нормалном привредом, образовањем, здравством итд. Та је тежња на месту, али нема шансе. Парола

СВЕТСАВСКА ВЕРОИСТИНА КАО НОЈЕВА БАРКА

Милошевић је крив за све није и неће бити прихваћена без тзв. денацификације која значи десербизацију. За наше добро излечиће нас од наше митоманије и комплекса жртве. За наше добро забраниће се десетерачка поезија и "Магнум Кримен" Виктора Новака, да о Његошевом геноцидном "Горском вијенцу" не говоримо. (Пут утире Александра Стиглмајер забрањујући Андрића у Босни.) За наше добро смањиће нам холестерол у исхрани, алкохол и дуван заменити прозаком и вијагром, цолинг учинити обавезним, а испред Мањежа подићи споменик пок. Г. Небригићу. Ово не кажем ја. Ово нам поручују сами творци пројекта и њихови извршитељи, попут којекаких "стручњака" за Балкан који у повиновању Србије хашком диктату виде кључни тест успешности њиховог пројекта.

Реч је о култури човека раздвојеног од природе и окруженог вештачком реалношћу која продире у њега и испуњава га собом. Она захтева одрицање од идентитета заснованог на породици, задрузи или племену, на свакој самобитности која своје постојање дугује колективним сећањима а не мерљивим добитима. Она је безрезервно супротстављена свему што мирише на европску, хришћанску мисао. Омирисала је на Балкану крв, некажњено је починила злочин и смело граби напред. Сада би чак и да Милошевићев пад упише свом походу у заслугу. Њени саучесници, у масмедијима и на адакемским катедрама, тај поход називају ходочашћем.

Нови, постмодерни глобални империјализам ипак не може да траје вечито. Он не може унедоглед да меље нације и културе, да вечито гради "Мекдоналдсе" и видео-спотове на њиховим руинама, да заувек бомбардује свакога ко се дрзне да каже не. Стога завршимо са трачком наде. Сви покушаји негације људске природе у крајњој линији се ослањају на силу, на принуду. Њихова противприродност носи семе сопственог уништења, иако тај процес може да потраје дуго. Колико дуго знаћемо, можда, када Америка западне у прву озбиљну економску рецесију, или када нови Запад негде налети на тврђи орах, него што су се Срби показали у овој рунди. Када год то било, а пре или касније то ће да се деси, српски народ мора бити спреман да одлучно приступи измени наметнутих му решења током катастрофалне последње деценије XX века. Трку треба издржати а при том не изгубити себе.

Срђа Трифковић

Много је држава на овом свету али је мало таквих које као Србија безусловно страже између Голготе и Христовог Гроба.

Малени народ српски много је тога губио током своје историје, али није губио оно најважније: веру у Царство Правде. Зато ће своја страдања овај народ гледати као привођење искуству Живог Бога, а свако време, као духовни испит вере у то Непролазно царство.

Први пут Српски народ започео је благодатни преображај Светом браћом Кирилом и Методијем, но, Христова истина која ће формирати идентитет овог народа зваће се Свети Сава. Овај Светац постаће Христом правац српске мисли у векове, јер је желео да од добре, питке народне воде створи вино вечне Христове радости. Хтео је да на сваку српску душу налепи по једну страницу Светог писма. Али, то није било нимало лако.

Свети Сава се родио 1165. године у месту Мишчићи, данас у Рашкој области у близини Ђурђевих Ступова, на двору великог жупана српског, Стефана Немање. Предање каже да је Свети Сава од малена горео христочежњивошћу. Зато ће његов живот бити монашки подвиг, за који је благослов очев добио тек после монашења у светогорском манастиру Русуку. Касније ће Свети син помоћи оцу, да од Немање постане Свети Симеон, да мач и круну замени крстом и венцем неуенивим.

Као архимандрит хиландарски, Свети Сава ће отићи тада (неправедно прогнаном из Цариграда у Никеју) патријарху Манојлу Сарантену и цару византијском Теодору I Ласкару 1215. год. да од њих затражи, за род српски, архиепископију и краљевство. Тада ће Свети Сава бити посвећен за архиепископа, који ће моћи и сам да хиротонише будуће епископе самосталне српске Архиепископије, која је до тада била у саставу Охридске архиепископије.

Подвиг добри као жртва љубави за Бога и ближњег није био израз беспутне снисходљивости и немоћи код Светог Саве већ његова охристовљена стварност. На њиви Господњој он ће имати тежак задатак, да отвори вечносне видике народа а то је могао само надљудском снагом Владике Христа. Овај Свети човек неће желети части за живота нити славе после смрти, ипак "не може се град сакрити кад на гори стоји" (Мт 5,14). Његова духовност биће послушност и жртва за народ свој у вери непостидној, стално светлој, а његово дело биће Богољубље и човекољубље.

До данас је он највећи српски светељ, чудотворац (васкрсао је брата Стефана Првовенчаног и потом замонашио), миротворац, државотворац, уређивач монаштва српског, законписац, књижевник и најумнији просветитељ (због чега после 20 година и напусти благодат Свете горе Атонске) но, и велики задужбинар српских земаља, али и славни поклоник и велики ктитор Свете Земље Господње.

Он је проговорио најдубљим језиком смисла и отворио прозоре народне душе, а најтајновитији српски тренутак најправилније употребио и тако занавек остао језикословац врлине. Говорио је: "Нити је корисно руковођење у животу без вере, нити је довољно правилно исповедање вере без добрих дела, да би нас довело пред лице Божије, већ је обоје потребно за изградњу правога Божијег човека". Жестина његовог огња била је тихих боја неугасивог Христовог садржаја. Јер је и истина садржај, суштина, благовесно је исповедао Свети Теофилакт Охридски. Зато је српски народ пре свега Светосавски народ.

Ипак, не љубе сви ову истину. Многи би хтели да Срби буду деца "вукова и доситеја", или деца новог, савременог света, да буду безлични униформисани бројеви, заборављајући да је једино ново и увек ново под капом небеском само Богочовек Христос. То није била жеља Светог Саве. Данашњи свет или кличе да Бога нема или га тумачи на своје начине покушавајући да народ отрује философијом животне пометености, злоупотребом оног корисног времена остављеног нам Христом због спасења. Зато је српски живот уонолико живот колико је оприсутњен, осадашњен Светим Савом, јер је он угледни пример српске мере у свему честитом. Он је у Христу Богу српска прошлост, садашњост и будућност, у њему је народна религија, историја, држава, култура и слава.

Њиме је свако православан заветован Богу, јер Свети Сава остави тестамент који врхуни следећим речима: "Молим Вас који долазите после мене, да наставите оно што ја, због краткоће времена, нисам успео да довршим". Овде је завет и савременог српског идентитета.

Зато је све са Христовог пута Светог Саве веома добро, јер светосавска вероистина је најспасоноснији брод овог самотонућег света. Њу су прихватили многи светитељи од којих и савременици, узор данашњег рода српског – владика Николај Велимировић и ава Јустин Поповић Нови, посветивши се не само за време него и за вечност.

Хаџи Драган Б. Појовић

Повратак веронауке у школе

ПУТ ДОБРА ИЛИ ЗЛА

Његова светост патријарх Павле:

Од веронауке се не може очекивати да промени свет и искорени све што је зло. На нама је да учинимо оно што можемо, не чекајући шта ће да уради други, јер сви ми сами бирамо којим ћемо путем ићи - путем добра или зла, а свако од нас одговоран је само за оно што је урадио, или није, а требало је.

Враћање веронауке у основне и средње школе, у којима се учила у бившој Југославији између Првог и Другог светског рата, сматрам да је акт демократизације друштва и израз слободе дате и верујућим грађанима, којима је у поратно време била одузета. Познато је да су власти после Другог светског рата, у претходној Југославији, увеле обавезно учење марксизма не само у основне и средње школе, него и на факултетима, а учење веронауке у школама забрањиле. Ако је такав став значао "праву демократију" и слободу, онда не би требало да нас чуди да се увођење веронауке у основне и средње школе - и то деци чији родитељи то хоће, а пунолетнима који се за то сами одлуче - проглашава "натурањем религије, клерикализацијом државе и кршењем основних људских права и слобода", како неки веле.

Српска православна црква враћањем веронауке у школе добија могућност да се ученицима - како то рече једна девојчица из основне школе -

поред истине да су људи телесна, земаљска бића, укаже и на другу страну истине: да су они и духовна бића, обдарена умом, срцем, вољом и слободом у одлучивању.

Веронаука у јавним школама треба да укаже да је примањем хришћанства наш народ, као и други, добио писменост, могућност да се изрази у књижевности, градитељству, сликарству - уметности. Поред тога и да укаже колико је хришћанство подизало народну душу, кад су мајке, и у доба слободе и у доба ропства, училе децу:

*"Немој, сине, љоворити криво,
ни по бабу ни по сирчевима,
већ по правди Бога истинитога.
Боље ти је изгубити главу
него своју озрешићу души!"*

Нешто друкчијим речима казује то исто савремени нам духовник и беседник:

*"Учи што хоћеш
и знај што можеш,
али једно не смеи не знати -
да је боље добро владање
него много знање.
Учи што хоћеш
и знај што можеш,
али једно не смеи научити -
на зло ујошребити своје знање."*

Патријарх Павле

Свакако да неће бити зло да то чују и садашњи и будући ђаци.

И пре, а и сада, Православна црква моли се свакодневно са својим вернима Богу, Спаситељу свих људи, и за непријатеље и за њихово спасење. Сви људе позива да поступају по принципу:

"Што хоћете да вама чине људи, тако чините и ви њима" (Мт 7:12)

На тај начин моћи ће се све несугласице међу људима и народима решити на миран начин, људски, не мржњом и насиљем према било коме.

При увођењу веронауке у први разред основних и средњих школа, ангажоваће се сада свештеници, дипломирани студенти Богословског факултета и Богословског института, такође наставници богословија и других црквених установа. Они, личним примером и речима, треба да буду добри вероучитељи.

Са осећањем да се величина пред Богом стиче служењем ближњима, свима нам је упућена реч апостола Павла: "Кад имамо храну и одећу, будимо овим задовољни. А који хоће да се обогате, упадају у искушење и замку и у многе луде и погубне жеље, које људе гурају у пропаст и погибао" (1. Тим 6:8-9).

Садашња власт, изабрана од народа да унесе мир и осигура правду и слободу свима грађанима, пружа слободу и Цркви у границама Устава и закона. Што се тиче незаконито одузете имовине експропријацијом и национализацијом, које су предузеле бивше власти, надамо се да ће она бити враћена и Цркви, али и другима. Што се тиче Закона о верским слободама, која се (слобода) огледа и у увођењу веронауке у школе, Црква не очекује од њега "све и сва". Као што напоменуемо, између два светска рата веронаука се учила у школама, али то што су, као ђаци, у предратној Југославији учили веронауку није највише руководиоце бившег режима омело да проповедају нехришћански материјалистички поглед на свет и постану атеисти. Слобода не значи предређење.

Толеранција и верске слободе

Произведен је привид у јавности да су грађани супротстављени по питању повратка равноправности цркава и верских заједница у друштву, верске наставе и слично, као и да су ови поступци у супротности са научним разлозима и развојем савременог друштва. Привид производи мали број ускогрудих и агресивних појединаца. Међутим, нити међу грађанима, од којих девет десетина припадају традиционалним црквама и верским заједницама, нити у стручним круговима, не постоје значајнија противљења. Све се своди на појединце који заступају нешто, што је у крајњој линији продужетак политике комунистичког режима према црквама, верским заједницама и духовном животу грађана. Једини њихов аргумент је вербалистичко заступање тобоже савременог у супротности према наводно застарелим схватањима.

Ако се циљ савременог приступа толеранција различитости, какву толеранцију заступа онај, који би да ускрати деци право да изабере верску наставу коју желе, имају право да је не похађају, и какву различитост треба поштовати, ако се духовност не признаје? У комунизму се васпитање и образовне вредности, морално васпитање, пре свега, искључене из образовног система. Последице тога осећамо и данас, када са мукот градиво друштво и државу који ће имати морални квалитет у својој структури.

Верска слобода, и верска настава као њен израз у образовању један је од камена темељаца обнове демократског друштва.

Војислав Милановић

Тема о којој се говори

ВЕРОНАУКА КАО КУЛТУРА

Одговарајуће верско образовање подстиче толеранцију, дијалошку комуникацију, једном речју культуру

М и баштинимо ону традицију и онај идеал образовања који се ослањају – као и све друго што припада европском духу – на два потпорна стуба: хеленство и хришћанство. Тој традицији дугујемо уверење да су врлина и знање нераскидиво повезани и да је образовање у ствари обликовање – задобијање и неговање божанског лика у нама. Термин "личност" није са овим у вези само језички. Оно што подразумевамо под појмом личности јесте мисаоно постигнуће Кападокијских отаца хришћанске цркве на Истоку у IV веку. Са хришћанским појмом личности на сцену ступају и нове идеје слободe и одговорности, достојанства и природног права. Не само због неког дуга према поменутом религијском исходишту већ и суштински, личност се може тешко конституисати без вере, у ширем смислу те речи. Да ли је онда и идеал образовања замислив без вере?

Образовање подразумева и стицање знања о вери и религији. Без њиховог познавања неразумљиви су нам многи проблеми разних научних дисциплина и школских предмета: философије, психологије, историје, књижевности, ликовне и музичке уметности, социологије, права... То је толико очигледно да није потребно наводити примере. Овде је реч о вери и религији као предмету знања, науке, теорије, што с једне стране значи да чињенице тог знања морају да буду присутне у програмима свих наставних предмета где им је место, и то никако не може и не треба да буде замена за веронауку.

Вера и савест

Право да се слободно изабере поглед на свет такође говори у прилог верском образовању. Строго говорећи, у нашим школама је тако право ограничено: од назива школа преко школског ентеријера до уџбеника – све је то још увек под снажним печатом идеологизације и идолатрије. Све то није наклоњено слободи избора погледа на свет, наиме све то сужава могућност да слободно и самостално конституишемо своју личност. За нас који стојимо у хришћанској православној традицији вера је лично искуство живог Бога, она је најинтимнији део душевног живота и прожима духовну целокупност личности; вера битно учествује у формирању савести (моралне свести), у буђењу духовне самосталности и у освајању слободe за самостално одлучивање. Веронаука не само да томе служи него она исходи из такве традиције, и не може да буде ствар неутралног информисања, посед лексиконског знања. Она дакле не може бити надомештена историјом религије, не само због тога што

ми не треба да подједнако и на исти начин учимо о ламаизму или тотемизму као и о хришћанству, него и због једног начелног проблема када је у питању историјско и компаративно изучавање религије: да бисмо упознавали религије морамо имати неки "појам" религије; пошто не постоји неки општи појам религије а још мање нека општа религија – ми можемо имати искуство религије једино у некој вери и конкретној вероисповести, једино из сопствене вере можемо сагледавати друге вере, а не са неког наведеног неутралног становишта изван сваке религије.

Право на вероисповедање мора да буде фактичко право а не уставна прокламација. Вера није само културно-историјска чињеница и наслеђено добро већ и лична потреба и право које онда држава мора да је штити. Гаранција права на вероисповедање пре свега претпоставља отворену могућност да се буде верник. (Наравно, и могућност да се буде неверујући.) Ову могућност да се буде верник школа не сме да редукује или гуши, већ мора да је штити. Социјални контекст је предуго био напротив такав да је садржао отворену принуду да се буде атеиста, ако не и антитеиста. Веронаука у школи је државно јемство права на вероисповедање.

Подстицај демократској култури

Природно право родитеља да васпитавају своју децу не сме да буде суспендовано никаквим школским системом.

Из тог права происходи дужност и одговорност родитеља да своју децу слободно васпитавају у духу своје вероисповести, за коју су чврсто уверени да је истинита и да доноси спасење.

Знамо да образовање има социјалну функцију. Један аспект те функције данас је веома важан, а то је интегрисање заједнице.

Адекватно верско образовање и пораст верске културе уопште утицало би на повећање демократске културе и толеранције. Толеранција је трпеливост и пажња према религиозним, политичким и уопште светоназорним уверењима других и другачијих људи. Ако не раније, у школи морамо да седимо једни поред других и да се учимо толерантној и дијалошкој комуникацији. Проблем дијалога, па и међурелигијског, није у томе да ми треба да се одрекнемо оних својих уверења и вредности за које наивно претпостављамо да су наведеном препрека за дијалог; напротив: своја уверења и вредности треба да укључимо у дијалог да он не би био механички сусрет становишта и бесплодна размена информација. Није могућно одрећи се сопствених вредности и уверења да бисмо поштовали туђе вредности и уверења. Компромис није у одрицању од себе, већ у признању да и други има права. То знамо најбоље када држимо до својих права. Једно од њих је право на веронауку.

Бољуб Шижаквић

Од Лувра до Милешеве

*Дајем све Мона Лизе светиа
за једног Белог анђела,
поглед најзагонетнији
за шрејтај крила
и комад љавешине добротне.*

*Дуџ љуџ је љред Тобом, Ђоконда,
од Лувра до Милешеве,
од љреститионце уметности
до небеске мейтројоле.*

*Ти, љред којом клањају се
будни и они шито сневају,
лейошћу љу не слутити још!*

*Ал' никад више
исте биле не би
те моћне очи Твоје,
у које сјада сва љајна људска,
кад виделе би
Белог анђела из Милешеве.*

Невена Вишошевић

ОД НЕМАЊЕ ДО ЊЕГОША

Монтенегринско-дукљанска коалиција фалсификује историју и пориче српски карактер Црне Горе и тиме заиста шири мржњу међу народ. Притом заборавља да стара Црна Гора и садашња нијесу територијално исте па се Мирослављево еванђеље не може ни ђуканисати ни дукљанисати. Сама чињеница да је српски смислодавац и ујединитељ Немања рођен у Рибници побија све њихове фалсификате.

Историчари су давно указали да је сва борба српског народа од косовске битке до данас имала само један циљ – обнору Душанова царства, тј. ослобођење и уједињење.

Но, погледајмо шта кажу незамућени извори.

Божидар Вуковић – Зећанин 1519. оснива у Млечима српску штампарију за издавање богослужбених књига. Његов подухват имао је велики културни и друштвени значај. Он отвара прву српску књижару у манастиру Милешеви. Својим тестаментом завештао је "главном манастиру Срба у Светој Гори (Хиландару) један минеј, увезан у кожу и позлаћен, а Милешеви позлаћени барјак и новац да заврши радове на води које је он инвестирао 1533. Завештао је 10 дуката за изградњу храма светог Ђорђа у Подгорици и четири богослужбене књиге". Његов син Вићенцо Вуковић каже да је његов отац сматран "најважнијим и главним за српски језик у Венецији".

У вријеме масовног учешћа Срба на страни Аустрије и Млетака против Турака цетињски митрополит Висарион 1689. пише да је "велика црква дома Спасова, која се зове Пећ, архиепископија општа и дом и пресветло сунце које сија и лучи своје зраке по целој српској земљи".

Владика Данило Петровић пописао се као војводић српској земљи, а митрополит Василије као егзарх трона српског. Свети Петар Цетињски пише пивском архимандриту Арсенију Гаговићу: "Ми смо Срби..." А пред крај овоземаљског живота рекао је окупљеним главарима: "Збогом слободне горе ове и не увела ви славе докле траје свијета и вијека"! Благодат Божја по сриједи вас и свега рода српскога". И издахнуо на рукама

бјелопавлићког сердара Мијајла Бошковића.

1809. сердар Мијајло Бошковић послао је чету најбољих момака из Бјелопавлића у помоћ морачком војводи Мињи Радовићу да се у Рашкој области сретну с Карађорђем. У писму упућеном Мињи сердар Мијајло каже: "Драги побратиме, изабрао сам најбољих 100 момака из Бјелопавлића да са тобом и твојом војском иду у сретање српској војсци и Карађорђу. Дај Боже да се брзо састанемо и ујединимо од Београда до Цетиња и поздрави ми српске јунаке".

Још у раној младости Његош у предговору "Гласа каменштака" 9. маја 1833. пише: "Српска пјесма од српског пјесника који радо

пјева о ономе што се односи на његов народ, а не воли да пјева о подвизима страних народа. Кома је по вољи нека је чита." А у похвалној пјесми нахијама Катунску нахију истиче: "Ти си мати српске Црне Горе". Мисао о народној цјелини и јединству Његош је јасно изразио у посвети поеми "Пустињак цетињски" 1834.:

*"Србин српском роду своме ово дјелце посвећује.
Његово је ситно цв'јеће
ио ливади правој Српства
и израсло и побраћо
и у в'јенац роду дајто".*

Четрдесетих година деветнаестог вијека међу Србима је већ била сазрела мисао о уједињењу и направљен је план. Његош је тај план прихватио, па је рекао: "Треба најприје да се Српство ослободи и уједини. Ја бих тада у моју Пећку патријаршију, а кнез српски у Призрен. Мени духовна а њему световна власт над народом слободним и уједињеним". Његош је писао Сими Милутиновићу Сарајлији 15. септембра 1844. и моли га да препоручи покровитељству свијетлога књаза и његову правитељству да "наш народ који се иселава из Црне Горе у Србију, да буду као браћа Срби примљени и да их благослове населити по оним мјестима која су физически и

климатски прилична њиховом отечеству".

Његош је примао руску помоћ за изграђивање државе, али је тајно с Грашанином и Пољацима стварао план о ослобођењу од Турака. У том циљу, у прољеће 1845., примио је из Београда помоћ од хиљаду дуката. А у прољеће 1849. Матија Бан му је донио две хиљаде дуката као помоћ београдске владе за извођење устаничке акције у Босни и Херцеговини.

Помоћ Београда текла је и касније, послје Његошеве смрти. Заузимањем књегине Даринке Цетињу је упућено осам хиљада дуката уз дипломатско писмо у коме се тражи чвршће јединство Србије и Црне Горе. Књаз Црне Горе и Брда захвалио је: "Кад кроз вјекове стоји под оружјем Црна Гора се бори за име српско и не може имати никаквих других осјећања."

1861. у Црној Гори је владала велика глад. Кнез Михаило је послао помоћ од шест хиљада дуката и од тада односи постају срдачнији. 1864. кнез Михаило кумовао је дједи кнеза Николе, а потом одмах послао батерију топова и потребну муницију. 23. септембра 1866. склопљен је савез између две братске земље. 1869. на Цетињу је формиран Комитет Уједињене омладине српске.

1871. престала је са радом Уједињена омладина српска у Војводини, па је исте године, на једном састанку на Цетињу, створена нова организација – Дружина за ослобођење и уједињење српско. Пуну помоћ организацији обећао је војвода Марко Миљанов. А њене представнике примио је и кнез Никола и рекао да је спреман да прихвати нарочиту ствар.

За вријеме Босанско-херцеговачког устанка 1875/6. влада Србије послала је Црној Гори половину свога војног буџета – десет хиљада дуката да издржи у рату и помогне ослободилачку борбу Брђана и Херцеговаца.

Поводом ослобођења Подгорице и Зете кнез Никола пише: "Тако се извршило присаједиње Зете Црној Гори, стародревне колијевке државе српске, у којој се одњихала и подигла прва мисао о државном јединству српском. Послје вјекова најтежега робовања, она се опет

Оставка због уједињења:
бригадир Мило Матановић

Одлучан у одбрани уједињења:
војвода Стево Вукотић, брат
црногорске краљице Милене

повратila у слободу и заједницу са оном државом српском, која је за све оне вјекове пролијевала драгоцјену крв за ослобођење браће своје."

У службеном писму Шаку Петровићу председнику Скупштине Црне Горе 12.12. 1906. кнез Никола каже: "... да смо Срби поријеклом, а Црногорци провинцијално. То су све непобитне истине као истина универзално позната да су Црногорци Срби". А др Есад Ћимић каже: "Нација се не може мењати као кошуља".

Јован Ђоновић је писао да је "Црна Гора етнички једно са Србијом, класична земља српске слободе и националне свијести".

По питању уједињења са Србијом три председника Николине владе у емиграцији поднијела су оставку. Лазар Мијушковић се повукао, а Андрија Радовић постао ватрени борац за уједињење. Послије оставке Андрије Радовића краљ Никола је образовао нову владу: министар-председник бригадит Мило Матановић, а министри Станиша Илић и Милутин Томановић.

И влада Мила Матановића била је за уједињење. У њеном предлогу из маја 1917. се каже: "Status quo ante није више могућ. Идеја уједињења постала је вјера, религија маса. Ту вјеру створише кроз вјекове хиљаде народних мученика и ријека наше крви проливане на бојним пољима".

Пошто краљ Никола није прихватио предлог о уједињењу влада Мила Матановића поднијела је оставку.

Председник Извршног одбора Велике народне скупштине у Подгорици за уједињење са Србијом био је војвода Стево Вукотић брат црногорске краљице Милене. Поред осталог рекао је да га ништа не може одвојити од Србије, па кад би му и круну понудили и њу би под ноге бацио када је у питању уједињење Српства. И прослављени војсковођа армијски генерал Јанко Вукотић рекао је: "Борили смо се ради Српства, Отаџбине и историје" и подржао уједињење.

Одлуке Велике народне скупштине у Подгорици биле су онакве какве су требале да буду. То је синтеза вековног развитка и борбе, логичан и демократски процес, круна српске националне свести у Црној Гори. У вези с тим др Новица Шкерковић каже: "Није било, нити може бити узвишенијег чина од одлуке Подгоричке скупштине, која је прокламовала уједињење двије слободне српске државе Црне Горе и Србије. Тај велики чин не може натрунити пред неумитном историјском истином приговор ма од куда и ма због чега долазио".

Ђорђе Јоксимовић

Предпразнична молитва Светом Сави

ПОЧУЈ ГЛАС СВОГ РОДА

Знамо како ваља а радимо како не ваља!

Знамо ко смо а хоћемо да смо што нијесмо.

Вјечно је међу нама слијепих вођа и ћоравих следбеника. Заводнички нас заведу и на зло наведу.

Почнемо тражити "закон у топузу" па нам трагове за дуго тамјан не може окадити.

Лако се однорођавамо и туђину прилагођавамо.

Дукљани су веле а о Дукљи готово да ништа не знају.

Да знају знали би да је Дукља античко име као и Македонија. Знали би и за светог Владимира као свеца српског рода.

А шта рећи ако не знају или неће да знају да је староцрногорски крш населило 80 одсто Срба из Ерцеговине а остало Срби из Рашке или са Косова. Знали би кад би хтјели да знају да су двије трећине данашње Црне Горе биле стара Херцеговина, а од преосталог већи део није Зети већ Рашкој припадао. Дио Зете и негдашње Дукље данас је арнаутској држави припојен.

Само онога ко неће да зна јади од себе знавају.

Код таквих се охолост рађа и насртање у навику претвара.

Такви крију безбожје у булеварском пристању. Халакањем и ноћним провалама Бога призивају.

Због таквих се наши свештеници у храмове затварају и до задњег дамара не посустају да би их одбранили.

Но, док је вјере, биће и вјеролома. А што су напаснији напрасније пропадају, јер Богу сила није мила.

Ко препуни "мјешину гријеха" пуцају му на седалу колани.

Свако зло и свој крај има!

А наши светосавски пастири још моле: "Покајте се грешни, Бог прашта!"

Да ли је и донебесник са Ловћена о томе размишљао кад рече: "А ђавола још нијесам гледа' да се попу исповиједао".

Је ли му се тада, како се приповједа, отела суза за судбином његова народа која ће га у расрбном вакту снаћи?

Тек како би данас лелекнуо с обурваног ловћенског црквишта? Громови га не би надјачали.

А како би руке небу раширио кад би ново пустопоље уочио?

Можда би опет узвикнуо: "О кукавно Српство угашено!." а потом грудоболно јекнуо: "Зар с најгорим морам да се борим?"

Наша је судбина у нама и кад је Бог с нама али и кад нас Сатанаил води.

Први пут је божји и на њему богоугодница. Он води Светитељу Сави и све српској слави.

Други је непомеников.

Куда треба поћи знамо!

Сава је за нас размислио и правац нам осмислио. Исус је одредио свјетлосну стазу човјечанства у Васељени, Сава свјетлост Српства у човјечанству.

Зато је овај малобројни народ, ако иде његовим смјером, највећи на Небу. Ако ли га не слиједи најдубље у амбисе посрне.

Не остави нас у искушењу заштитнице Саво.

Очврсни нам вјеру тврдовјерче! Заштити нас србоспаситељу! Поучи нас први учитељу наш!

Молимо ти се свети оче наших отаца, духовни напојниче наших душа, окајниче наших грехова, видовњаче нашега вида.

Учини да наши, сребрњачима заслијепљени, искариоти прогледају, да се у твојој истини виде и застиде.

"Почуј глас свог рода, српскога народа!"

Не дозволи да нам дечанско-раванички стубови попусте! Дај да твој благослов опет налазимо у хљебу и соли, у вину освештаном.

Не затварај двери небеске пред нашим молбама!

Опет нас окупи твојим знамењем!

Одмрзни наше јануарски замрзнуте душе!

Одобровољи нас хиландарском топлином.

Помози да нам школе замиришу тамјаном вјере, да нас политичари задиве поштењем а србородни народ слогом и родољубљем.

И да нас твој крст са четири слова прати!

Слава ти!

Чедомир Лучић

Писмо краља Николе о уједињењу Србије и Црне Горе 1914. године

СЈЕДИЊЕНО И СЛОЖНО СРПСТВО

Након абдикације краља Милана Обреновића (1889) а нарочито после анексије Босне и Херцеговине (1908) односи Србије и Црне Горе, су се знатно поправили. То се нарочито одразило за време балканских ратова 1912 и 1913. године. Заједничка срдачна сарадња у овим ратовима утицала је веома повољно на јавно мњење и братско осећање оба једнородна народа, да се крајем 1913 и почетком 1914. године, почело говорити и о формалном уједињењу ових двеју српских држава. Почели су контакти на највишем нивоу обеју влада, водећи рачуна да се погрешно не створи слика да Србија као већа сила чини пресију на Црну Гору. Никола Пашић, председник министарског савета и министар спољних послова Србије 11. јануара 1914. године између осталог рекао је представнику Црне Горе у Србији Л. Мијушковићу...

"Ако би црногорски краљ и влада изишли са неким предлогом ми смо увек готови да му се најискреније одазовемо." Ову иницијативу српске владе, црногорска влада је доставила свом краљу Николи, који га је у начелу прихватио. Међутим, предходно је желео да га обавесте и о расположењу осталих званичних кругова и народа у Србији према овом питању. Представник Мијушковић за кратко време обавестио је своју владу и краља... "Да је у Србији сјоразум и зближавање Црне Горе и Србије веома популарно не само код српске владе него и целокупног овамошњег народа и јавног мњења."

После ових сазнања које му је пренео председник црногорске владе сердар Јанко Вукотић, краљ Никола је почетком фебруара 1914. године написао следеће писмо:

*"Ваше Величанство
Драги браће и зетје мој*

После толико туги, невоља и мука нашега народа, Боже је милостииво досудио да га видимо данас ослобођена из ове турске јарма, срећна, увеличана и у брајској љубави задрљена. Нека је зајмо и сад и вазда Свевишњем и слава и хвала!

Наш је народ у овоме прошлом рату био, као вазда, храбар и издржљив и свјесћан за даће коју је славно извршио. Слава нашем добром српском народу, који је са одушевљењем и са смелошћу устао и кренуо ушћевима, које смо му Ваше Величанство и Ја означили.

А да се томе народу јуно врлина у неколико одужимо, мислим, драги браће, да бисмо то најбоље извршили кад бисмо сћавили тврдо темељ једном сјоразумном раду.

Ми смо обојица већ људи у годинама, те нам дужности налаже да Наш Народ и наше Наследнике оставимо након нас на једној тврдој подлози за њихов живот, за њихово благосћанње за њихову безбрижност и за очување наследства које им остављамо, како би тим начином лакше могли пристићујући остварењу осталих националних завјешћа.

Што скорији наш сјоразум у том правцу био би корисћан објема сћранама.

Пријека је потреба сагласити се на темељу независности и једноравности наших држава и династија, у обиљежењу дужности према заједничком задатку у војничком, дипломатском и финансијском пољу.

Уредимо ли све ово, драги мој браће, за нашега живота, колико ће нам олакшати души и уморним животима на раду око добра и среће нашега народа!

Јест, оставићемо тако нашим синовима једнодушном сједињено и сложено Српство, богајмо плодним равницама, испрејелћано ријекама, украшено шумама, богајмо рудама и кујано Сивим морем, нашим слободним српским морем.

По том пространом Српству, шириће се на сћојине хиљаде једрих српских момака, да све то очувају и радом и кулћуром пољешају и обогајте.

Не само наш народ из Србије и Црне Горе, сјоразуму ће се томе обрадовати него и она још не ослобођена браћа српска ја и цело Југословенство, у нади једне ошћте заједнице души ће му кријетити.

Наша вјековна покровитељица Русија, свој ће матиерински благослов дајти нашем сјоразуму. Ми ћемо јој оснажени моћи још боље доказати нашу захвалност, нашу вјерност и љубав за све оно што је за нас током вјекова учинила, док нас је, најзад, видела ослобођене и слободне и сјособне да можемо сојсћвеним животом живјети и бити јој, од потребе, најзахвалнији, најљолјнији и највјернији савезници.

Ако је Ваше Величанство овога мишљења, било би потребно да се што прије састјану по један или два државника Ваша и моја да, на темељу зоре реченог, израде план за јединство наших држава.

Вазда прожест идејом ошћтега српскога добра, пристићујих овом кораку у времену што смајрам погодним, убјеђен, да ћу наћи на свесрдан одзив у родољубивој души Вашег Величанства и Ваших мудрих државника.

Ваше Величанства искрени брат НИКОЛА".

Ово писмо, пре него што је упућено краљу Петру достављено је Ј. Вукотићу да га проучи и да о свему у својству председника владе да своје мишљење. Вукотић је 16. фебруара вратио писмо краљу Николи а у спроводном писму је написао: "Црногорска влада ни после свестраног проучавања нема ни једног слова да додадне нити да одузме, већ на против налази да оно и по својој форми и по својој садржини одговара Великој Државничкој мудрости и великосрпским осећајима свога узвишеног творца Вашег Величанства. Влада Вашег Величанст-

ва из многобројних разлога моли да се ово писмо што пре упути ономе коме је намењено. Ово мало познато писмо је упућено краљу Петру 2. марта 1914. године.

До данашњег дана у историји је мало познато о даљој судбини овог писма и преговорима двеју влада, али је познато да је Аустроугарска, исто као и раније била одлучно против, често не бирајући средства. На све начине се борила да не дође до зближавања Србије и Црне Горе, а нарочито њиховог уједињења.

Момир Марјановић